

Filosofická fakulta University Karlovy
Katedra teorie kultury

Diplomová práce

Eliška Radotínská

Kultura současného Íránu
Culture of contemporary Iran

2010

Vedoucí práce: PhDr. Vladimír Czumalo, Csc.

Ráda bych poděkovala vedoucímu diplomové práce, PhDr. Vladimíru Czumalovi, Csc., za včasnou a rychlou pomoc v nouzi nejvyšší a za výborné vedení. Také PhDr. Martinu Soukupovi, PhD. za konzultace. Děkuji.

Děkuji svému spolužáku Tomáši Gavlasovi za poskytnutí fotografického materiálu a technickou podporu.

A můj speciální dík patří všem mým informátorům za ochotu se mnou otevřeně mluvit i o věcech nepříjemných. Mají můj obdiv a vděk.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších zdrojů.

V Božíkově 16. 4. 2010

Eliška Radotínská

Anotace

Ve své diplomové práci se zabývám současnou íránskou kulturou. K pochopení íránské kultury a mentality obyvatel je nutné porozumět jejich náboženství, kulturním základům a samozřejmě současné historii. Proto je část mé práce věnována vysvětlení náboženství, současnému stavu země a dějinám Íránu 20. století. Součástí mé diplomové práce je výzkum a to intelektuální elity města Isfahánu. Proto je zde i část věnovaná historii a kultuře tohoto města.

Synopsis

In my work I deal with Iran's current culture. To understand Iranian culture and mentality it is important to understand their religion, and cultural foundations and of course their modern history. Therefore, a part of my work is devoted to explanation of religion, current state of the country and history of Iran in the 20th century. Part of my work is a research and it is about the intellectual elite of the city Isfahan. Therefore, there is also a section devoted to the history and culture of this city.

Klíčová slova

Íránská Islámská Republika, šíitský islám, Isfahán

Keywords

Islamic Republic of Iran, Shia Islam, Isfahan

Úvod.....	1
Íránská Islámská Republika	3
Šiitský islám	6
Proměny Íránu ve 20. století	8
Kadžárovska dynastie	8
<i>Mozáfífarodín šáh</i>	8
<i>Mohammad Ali šáh</i>	9
První světová válka	10
Dynastie Pahlaví	10
<i>Réza šáh Pahlaví</i>	10
Druhá světová válka.....	11
<i>Mohammad Réza šáh Pahlaví</i>	12
Íránská Islámská Republika	16
<i>Islámská revoluce</i>	16
<i>Ajatolláh Ruholláh Musaví Chomejní</i>	17
<i>Abo'l Hassan Baní Sadr</i>	19
Irácko-Íránská válka.....	20
<i>Mohammad Ali Radžái</i>	22
<i>Sejjed Ali Chámenei</i>	22
<i>Ali Akbar Hášemi Rafsandžání</i>	23
<i>Sejjed Mohammad Chatamí</i>	24
<i>Mahmúd Ahmadinežád</i>	24
Isfahán	26
Metody výzkumu	32
Vlastní výzkum	34
<i>Příběh první: Zohre</i>	34
<i>Příběh druhý: Músa</i>	36
<i>Příběh třetí: Azar</i>	38
<i>Příběh čtvrtý: Ali</i>	41
<i>Příběh pátý: Miriam</i>	44
<i>Příběh šestý: Hosein</i>	46
<i>Příběh sedmý: Mehrdád</i>	48
Závěr	54
Použité prameny a literatura	56
Příloha	58
Důležité osobnosti.....	58
Isfahán	60
Isfahánské náměstí	61

Úvod

Írán je pro nás zemí zvláštní, až tajuplnou. V posledních letech bohužel vnímán i jako hrozba. Pokud pomineme současnou politickou situaci a nahlédneme na Írán jako na samostatnou zemi s vlastními úspěchy a prohrami, uvidíme smějící se děti, pohostinné dospělé a neuvěřitelnou krásu a pestrost přírody, památek a prostředí celkově. Ale pokud si dáme tu práci, zastavíme se, začneme naslouchat a nahlédneme hlouběji do mysli a srdcí Íránců, tak se naše krásná iluze rozplyne.

Írán je od přelomu 19. a 20. století zemí plnou paradoxů. Dá se říci, že se opakují revoluce proti momentálním vládcům, obyvatelstvo je permanentně nespokojené, životní úroveň významně kolísá. Část jich hledí do minulosti s tím, že za minulého režimu bylo lépe a část se vztahuje k budoucnosti, že opět bude lépe. Ale vzhledem k současné situaci, přitvrzování vládnoucího islámského režimu a změnám v chování obyvatelstva jen tak lépe nebude.

Dnešní moderní Íránec, odkojený islámskou revolucí, kterou si v podstatě ani nepamatuje, je zlý, závistivý a podlý člověk, který se snaží bez sebemenšího úsilí získat si pro sebe co nejvíce majetku a to obvykle tak, že neváhá donášet na své sousedy, přátele, ba i rodinu. A část jejich zabaveného majetku samozřejmě poputuje k němu. Když se mu toto nezdaří, tak se obvykle uchýlí k drogám a jiným prostředkům nahrazujícím krutou realitu a tak dožije své dny. Bohužel toto je klasický případ jak takový moderní Íránec vypadá. Současná nejpočetnější část populace je narozena po revolučních letech 1979 a 1980. Samozřejmě ne všichni jsou takoví. Starší generace ví kam patří, ať už jsou to ti méně vzdělaní přiklánějící se k islámskému režimu celým srdcem, nebo naopak ti vzdělaní, kteří se snaží v tomto podivném systému jen celkem slušně přežít. A nakonec jsou tu i mladí, kteří nevědí, zda je režim, ve kterém žijí správný, ale díky zakázaným satelitům, které má mimochodem každá třetí domácnost vědí, že se dá žít i jinak a zatím se celkem nemotorně a ne příliš úspěšně snaží dosáhnout podobných svobod i ve své zemi.

Ve své práci nemohu a po pravdě ani nechci pojmout íránské obyvatelstvo obecně. Proto se zaměřím na určitou intelektuální elitu a pokusím se o sondu do jejich běžného života a pohledu na jejich zemi a současnou kulturu Íránu. Domnívám se, že nemá cenu se zabývat takovým průměrným a pologramotným Íráncem, který by se mnou stejně nemluvil otevřeně a jen si vymýšlel, aby se učinil zajímavějším a tak se zaměřím na intelektuální elitu obyvatel města Isfahánu. Jsou to lidé různého věku a profesního zaměření, ale spojuje je vyšší vzdělání a ochota se mnou mluvit o svých životech.

Předpokládám, že mnou vybraná elita nebude stát za islámským režimem a jejich každodenní život nebude mít mnoho společného s našimi představami o islámské společnosti. I když se mohou

na venek jevit jako vzorní muslimové, myslím si, že v soukromí budou úplně jiní. Takoví nám bližší, s běžnými i nevšedními starostmi, ale nebudou odpovídat našim představám o obyvatelích Blízkého východu, či obrazu obyvatel zaostalé diktatury.

To vše lze pochopit jen na základě znalostí základních fakt o Íránu a jeho historických, společenských, politických a kulturních proměn ve 20. století. Proto věnuji velkou část své práce rozebírání historie, společnosti, politiky a kultury. Nastíním také podstatu šíitského islámu, protože bez jeho znalosti nelze pochopit, proč je možné, že současný Írán je theokratickou diktaturou.

Jelikož mnou zvolený vzorek obyvatel žije v Isfahánu, v jednom z nejvýznamnějších a nejstarších měst Íránu, tak se budu věnovat popisu jeho historie, která utvářela složení současného obyvatelstva a také kulturním památkám světového významu, které jsou pro město charakteristické a utvářejí jeho obraz v myslích obyvatel.

Íránská Islámská Republika

Současný Írán stojí na základech starověké Perské říše a je to rozlohou obrovská země s více podnebnými pásmy, nerostným bohatstvím a kulturními základy hluboko ve starověku. Svých kulturních základů se drží dodnes. I přes arabskou expanzi a vnucení islámu si Peršané ponechali své svátky, zvyky a tradice a dokonce i původní kalendář. Původní identitu jim nikdo nevzal, nebo lépe řečeno si ji nenechali vzít, ať už je okupoval kdokoli. Současným státním zřízením je islámská republika – *Džomhúrije Islamíje Iran*, jejímž zakladatelem byl Ruholláh Chomejní. Země je spravována prostřednictvím prezidenta a parlamentu, přičemž nejvyšší moc ve státě má Rada dohlížitelů v čele s nejvyšším vůdcem, což je v současnosti Ajatolláh Ali Chameneí. I když má oficiálně prezident republiky velké pravomoci a měl by rozhodovat spolu s parlamentem o všech podstatných věcech týkajících se státu, není to tak. Veškeré dění v zemi i mimo ni řídí Rada dohlížitelů. Soudní moc a zákony jsou postavené na islámském právu šaría, jehož základy byly položeny již za dob Proroka Muhammada a jsou v čase téměř neměnné, i když v šiitském islámu je zde možnost výkladu duchovními znalými islámského práva. Takže z našeho pohledu jsou některé zákony dosti zastaralé až směšné. Velký ohlas v Západních médiích vzbudila zejména část věnovaná manželskému právu, kde je přesně popsáno, kdy a za jakých okolností a jak přesně má manžel bít svou ženu. Podobných nařízení a zákonů, které nám připadají nesmyslné až urážející je v šarii mnoho.

Území Íránu přesahuje jeden a půl milionu kilometrů čtverečních a více než polovinu rozlohy tvoří hory, čtvrtinu pouště a méně než čtvrtinu zemědělská půda, takže Írán dováží většinu potravin a zemědělských produktů. Paradoxem je, že vlastní zemědělskou produkci vyváží. Sousedí s Tureckem, Irákem, Turkmenistánem, Arménií, Ázerbájdžánem, Afghánistánem a Pákistánem. Bohatství země spočívá v těžbě ropy, zemního plynu, železné rudy a ve vývozu koberců, zemědělských výrobků, kaviáru a pistácií. Přičemž výrobky určené pro vývoz procházejí náročnými kontrolami kvality a zpracování (například íránské pistácie jsou největší, které se dají na trhu sehnat) a smějí se vyvézt, případně prodat turistům jen s formulářem potvrzujícím jejich kvalitu a původ.

Hlavní město je Teherán a má přes dvanáct milionů obyvatel, v pracovní době přes patnáct milionů, i když údaje nemusí být přesné. Jako téměř každé velkoměsto, má i Teherán svou chudinskou čtvrť, ve které žijí v otřesných podmínkách spousty lidí, kteří ani nemají doklady a úředníci se neodvažují tyto lidi přimět k registraci, protože čtvrť není zrovna bezpečná. Teherán leží pod pohořím Alborz, takže je tam relativně příjemné podnebí a střídají se čtyři roční období. Bohužel, kvůli přelidněnosti je město velmi znečištěné, obvykle není přes smog mnoho vidět. Úřady se snaží omezit automobilovou dopravu a zavádí více spojů hromadné dopravy, ale ne příliš se jim

daří. Například Teheránské metro spojuje pouze rezidenční čtvrt' s centrem a v dalším budování je mnoho překážek. Kromě korupce je to hlavně téměř nefunkční a místy chybějící kanalizační systém, o kterém nikdo neví kudy vede. V Teheránu sídlí významné státní instituce, obchodní firmy, parlament a další důležité organizace. Město je propojeno silnicemi a železnicí se všemi důležitými centry, ale vzdálenosti jsou obrovské a kvalita cest je poněkud svérázná, podobně jako v Rusku. Teherán disponuje mezinárodním letištěm, které také zajišťuje velmi důležité spojení s ostatními městy. Dá se říci, že téměř všechna spojení, protože jsou letenky levnější než třeba lístek na vlak a cestování leteckou dopravou je rychlejší a pohodlnější. Další významná města jsou Mašhad, Tabriz, Isfahán, Kom, Šíráz, Ahváz a Kermánšáh.

Počet obyvatel se v současnosti pohybuje kolem 75 milionů, přičemž 53% tvoří muži, což obecně způsobuje nemalé problémy v rodinné politice. Přibližně 70% obyvatelstva je mladší třiceti let.

Írán je mnohonárodnostní stát se společným jazykem- perštinou. Majoritním etnikem jsou Peršané, kterých je zhruba polovina a obývají toto území již pět tisíc let. Asi 17 milionů obyvatel jsou Azerové, tedy původní obyvatelé Ázerbajdžánu, kde jich dnes dokonce žije méně než v Íránu. Obývají severozápadní část země a jazykově i etnicky jsou odlišní od Peršanů. Kurdů je 7 milionů a svůj původ odvozují od antických Médů. Jsou převážně sunnité a to společně s jejich horkokrevností a občasnými snahami o autonomii způsobuje problémy s vládou, i když v současné době nenásilně. Podél Perského zálivu a hranice s Irákem žijí asi 2 miliony Arabů. Jeden a půl milionu Lóru žije převážně kočovně v provincii Lorestán. Lórové jsou zajímaví tím, že patří k původním obyvatelům Persie, dosud mluví staroperským dialektem a nevyznávají tak konzervativní islám. Podél Kaspického moře a hranice s Turkmenistánem žije 1,5 milionu zjevně odlišných Turkmenů, kteří jsou převážně sunnité, jejich ženy nosí výrazně barevné tradiční oděvy, mají mongolské rysy a jejich jazyk je od Perštiny odlišný, ale dorozumí se. A další 1,5 milionu lidí se hlásí k Balúčské národnosti. Jsou tmavší, působí divoce, mluví balúčštinou příbuznou paštúnštině, nosí jiné oblečení a vyznávají sunnitský islám. Obývají zčásti stále jako nomádi, pouštní jihovýchod země(LEJSAL,2008:136). Na doporučení vlády je turistům momentálně zakázáno se pohybovat v balúčské části země. V centrálním Íránu žijí ještě další menší skupinky nomádských kmenů a obyvatelstvo ve větších městech je složeno, díky imigraci, multietnicky. Etnická pestrost je výsledkem historických procesů.

Oficiálním náboženstvím dle ústavy je šíitský islám, který vyznává 91% obyvatel, dále pak sunnitský islám se 7,8%, křesťanství 0,7%, Židé 0,3%, zoroastrovci 0,1%. Křesťanů různých směrů je v Íránu asi 250 tisíc, většinu tvoří Arméni, zde usazení od dávných dob a jejich kostely jsou v každém velkém městě, hlavně na západě země. Zoroastrovci mají své centrum v Jazdu, kde stojí největší a nejkrásnější chrám Ahura Mazdy, v překladu Pána Moudrosti, který je nejvyšším bohem, představujícím svrchované dobro, moudrost a poznání a je stvořitelem slunce, hvězd, světla a tmy,

lidí a zvířat a veškerého psychického i fyzického konání. Je protikladem všeho zla a utrpení(SARKHOSH-CURTISOVÁ,1996:13). Proti němu stojí Angra Mainju – špatné smýšlení, jenž se bez ustání snaží škodit a zničit svět pravdy. Podle zoroastrovců, tedy vyznavačů původního náboženství Persie, které i dnes Íránci ctí, je tedy svět zobrazen jako kosmický zápas Ahura Mazdy s Angra Mainjuem a učí, že každý člověk se musí neustále rozhodovat mezi dobrem a zlem. Židé jsou roztroušeni po všech větších městech a nejpočetnější komunita je ve městě Hamadán. Všechna zmíněná náboženství jsou oficiálně uznána ústavou a představitelé náboženských menšin jsou zastoupeni v parlamentu. V Íránu tak nelze hovořit o oficiální diskriminaci. jedná se zde o diskriminaci skrytou, ne proti voleným představitelům, ale spíše o šikanu jinověrců ze strany většinového šíitského obyvatelstva. Jediné zakázané náboženství je baháismus a jeho stoupenci jsou popravováni.

Šíitský islám

Je oficiálním náboženstvím Íránu. Část Persanů se po arabské expanzi z 10. století hlásila k sunnitské formě islámu, protože dosavadní vládnoucí dynastie, až na první Abbásovc, byly sunnitské. Až dynastie Safíjovců zavedla ve století 16. šíitský islám za oficiální náboženství.

Oproti sunnitskému islámu šíité věří v nástupnictví tzv. imámát, který započal vládou Aliho ibn Táliba, bratrance a zetě Proroka Muhammada, který se v roce 656 stal v pořadí čtvrtým pravověrným chalífou, vůdcem islámské obce, což uznávají i sunnité. Ali byl členem „lidu domu“, jak se říkalo prorokově vznešené rodině a stal se vůdcem významné frakce zvané šíia, což doslova znamená strana. Alí a jeho stoupenci (později zvaní šíité) tvrdili, že Muhammad před svou smrtí vybral Aliho za svého právoplatného nástupce a jak se později ukázalo, většina muslimů (jimž se později začalo říkat sunnité) toto tvrzení odmítla (DENNY, 2003:52). Tento rozpor většiny a Aliho stoupenců s sebou nesl nemalé problémy během jeho vlády a nakonec byl Ali zavražděn opozicí. Podle šíitů je Ali prvním neomylným imámem a jeho potomci- synové Husajn a Hosein- pokračují v linii neomylných imámů až po 12. imáma. Žádný z 12. imámů, kromě Aliho, nikdy nevládl a nespravoval muslimskou obec. Jejich stoupenci se již během jejich života domnívali, že jen oni jsou předurčení vládnout a že moc byla protiprávně uzurpována jinými. Během různých vlád byli imámové stíháni vládnoucími dynastiemi. Například osmý Imám Reza byl údajně otráven vládcem v provincii Chorásán. A později byl pochován v Mašhadu, který se poté stal největším poutním a náboženským střediskem Íránu. Imám Reza je také jediný z 12. imámů, který zemřel na území dnešního Íránu.

Zvláštní místo v šíitském islámu zaujímá 12. imám Abú'l Kásim Muhammad al-Mahdí, na kterého imámát přešel po smrti jeho otce v roce 874, kdy jemu samému bylo pouhých pět let. Dvanáctý imám je titulován jako imám času. Vzhledem k tomu, že se jeho stoupenci obávali, že by mohl být nepřáteli zavražděn, skrývali ho a objevoval se jen velmi zřídka na uzavřených setkáních. Šíité věří, že 12. imám zůstal na zemi ve skrytu před veřejností po dobu 70 let – tzv. malá skrytost. Ale zároveň mnozí z nich věří, že imám nezemřel vůbec a kolem roku 939 se uchýlil do skrytu- tzv. velká skrytost a že se vrátí na boží příkaz na zem jako Mahdí, neboli Spasitel (CVRKAL, 2007:115). Šíitská doktrína imámátu se vyvíjela a byla a je interpretována vykladači znalými islámského práva. Nezávislý právní úsudek vždy měl a má čestné místo, jelikož šíité věří, že Bůh je vede prostřednictvím Božího světla (Ajatolláha) pocházejícího od Muhammada přes Aliho a další imámy. Šíitský právní systém je tudíž mnohem pružnější a přizpůsobivější než sunnitská právní věda, i když existují oblasti, kde se překrývají a vzájemně posilují, což je základní šaría vyložená již za Proroka Muhammada. Vrcholem této interpretace je vznik koncepce islámské republiky, vyložené ajatolláhem Chomejním, což se stalo základem státního zřízení Íránu po vítězství islámské revoluce

po roce 1979. Chomejní totiž vládl jako jediný současný zástupce posledního Bohem vedeného imáma, jenž zmizel v prvních islámských stoletích a jehož Bůh skrývá, dokud nenastane čas, aby se vrátil jako soudce na konci času(DENNY,2003:102).

Vedle základních povinností věřících, jako je modlitba, půst, vyznání víry, náboženská daň, pout' do Mekky, ochrana islámských zemí, víry a šíření islámu a prosazování dobrého a odsuzování zavrženíhodného existuje několik dalších náboženských úkonů spojených se šíitským islámem. To zahrnuje připomínání si mučednické smrti imámů, zvláště pak smrti 3. imáma Husajna, syna Aliho a Fatimy, vnuka Proroka Muhammada, který byl zabit vojskem umajjovského chalífy v roce 680 v Karbalá v dnešním Iráku. Husajnova smrt je připomínána pochody sebetrýznících se věřících a obdobou pašijových her. Hra se nazývá ta'zija, neboli oplakávání, která vypráví o těchto událostech a jejich významu. Hry se konají v divadlech, na náměstích, nebo na místech, kde se může sejít mnoho lidí. Shromážděné obecnstvo tragédie dojíká, pláčou a v jistém smyslu se stávají součástí dávné ságy. Když například padne šíitský voják ve válce, je ztotožněn s Husajnem(DENNY,2003:136). Husajn se už dávno stal vzorem trpícího spravedlivého, jehož ran použije Bůh ke spasení šiitů, pokud si udrží svou víru a oddanost tomu, co považují za pravý islám. Podle legend se také Husajnovi připisuje mnoho zázraků a divů spojovaných s jeho narozením, smrtí a dosaženými úspěchy. Pro šiity je svatým, který jim může při osobních potížích pomoci, když se u jeho hrobu pomodlí. Proto ročně putují miliony šiitů k jeho hrobu v Iráku.

Poutě k hrobům imámů a občasné snahy o získání jejich držení, ač jsou na území jiného státu, patří k typickým zvykům šiitských věřících. Nejdůležitější poutní místa v Íránu jsou Mašhad a Kom. vůbec nejvýznamnější poutní místa šiitů jsou v Iráku ve městech Karbalá a Nadžaf, kde jsou pohřbeni imámové Husajn a Hosein.

Již od doby vzniku šiitů 12 imámů hrálo významnou roli duchovenstvo, které vytvořilo určitou hierarchii podle stupně vzdělání a vykonávaných funkcí. Nejvyšší náboženské autority představovali učenci, kteří dosáhli nejvyššího stupně vzdělání a znalostí v náboženských vědách. Běžní šiité, kteří nejsou nadáni takovými znalostmi, jsou povinni napodobovat tyto autority a obracet se na ně. Tyto výjimečné osobnosti jsou titulovány jako Ajatolláh. Časem se některý z ajatolláhů může začít těšit téměř univerzální autoritě věřících a dostane se mu titulu velký Ajatolláh, neboli zdroj inspirace. Do této pozice se sám tituloval Ajatolláh Musaví Chomejní a proto za ním věřící šli, je to v nich zakořeněno, úcta a poslušnost k náboženským autoritám. Obzvláště po vládě šáha Mohammada Rézy Pahlavího, kdy bylo náboženství zatlačeno do pozadí měli lidé potřebu revitalizace islámu a toužili po duchovním vůdci, kterého by mohli následovat a tato možnost se jim naskytla s příchodem Chomejního zpět do země.

Proměny Íránu ve 20. století

Kadžárovská dynastie

Mozáffarodín šáh

Do 20. století vstupuje Írán pod vládou Kadžárovské dynastie, konkrétně Mozáffarodín šáha (1896 – 1907), což je období, kdy veškeré dění v zemi ovlivňují evropské mocnosti, které se samozřejmě snaží pro sebe získat co nejvíce. Je to doba, kdy pokračuje udělování koncesí evropským zemím a rozprodávání státního bohatství, které začalo již ve století devatenáctém a moci a majetku chtiví vládcí evropským mocnostem rádi vyhověli. Zároveň se prohlubuje zadlužování země, nastartované již za předchůdců Mozáffarodína, způsobené hlavně mnohými nákladnými cestami šáha s doprovodem po Evropě, ale i absolutní převahou dovozu zboží nad vývozem surovin.

Tato situace s sebou samozřejmě nesla nemalé potíže a vzdor a vyvolala nelibost inteligence, posléze i lidu a tak se za jeho vlády začala formovat různá hnutí, kladoucí důraz na nezávislost země, svobodu a větší společenskou spravedlnost. Tyto myšlenky postupně krystalizovaly pod silným vlivem evropských politických a kulturních směrů. Do boje proti šáhovu absolutismu se postavila celá řada osobností, které lze rozdělit na dvě skupiny: křídlo šíitských duchovních a národní křídlo. Šiitští duchovní spolu se stoupenci národního křídla dokázali najít společnou řeč, když sepsali v osmi bodech své požadavky, z nichž nejdůležitější bylo vytvoření Domu spravedlnosti (*Edálat cháne*) ve všech provinciích. Tento úřad měl sloužit lidem, aby zde mohli předkládat stížnosti na špatnou vládu a správu místodržících, dále pak bdít nad dodržováním islámských zákonů (CVRKAL, 2007: 73). Ministerský předseda sice jménem šáha tyto požadavky akceptoval, ale prakticky pro jejich splnění neudělal vůbec nic. Naopak zahájil represe vůči lidu a duchovenstvu s cílem toto hnutí zastrašit a umlčet. V Teheránu vypuklo povstání, které bylo nelítostně potlačeno. Lid, místo aby se zalekl a stáhl, pokračoval vytrvale v odporu a duchovenstvo se uchýlilo do Komu, kde je mnoho náboženských škol a po staletí je toto město centrem duchovenstva v zemi. A tak začala perská konstituční revoluce.

Na přelomu let 1905/1906 se šáh rozhodl narůstající nespokojenosti ustoupit a přislíbil založení Domu spravedlnosti ve smyslu parlamentu a provést reformy. Nebylo však jasné, jak by měl takový íránský parlament vypadat. Panovaly zde rozpory ohledně názvu, kde příliš „evropsky“ znějící slovo *ústava* (*mašrúte*) mělo být dle duchovních nahrazeno slovem islámský právní řád (*mašríje*) a vůbec se vše pocházející z Evropy mělo tak nějak přizpůsobit islámským hodnotám a perské kultuře. Vzhledem k tomu, že se nemohli na ničem dohodnout, vyhlásil ministerský předseda výjimečný stav a vypuklo povstání. Šáh zasáhl do této vyhrocené situace tím, že 30. června 1906

odvolal ministerského předsedu a nahradil ho jiným. Na stranu povstalců se pak přidal i následník trůnu Mohammad Ali Mirza. Na šáha se tak zvyšoval tlak, aby souhlasil s vyhlášením ústavy. Ten požadavky přijal a konečně 19. srpna 1906 bylo vytvořeno Národní shromáždění, které okamžitě zahájilo práci na íránské ústavě. Dne 7. října 1906 zahájil svou činnost v městě Bahárestánu i parlament, jehož členové byli předtím zvoleni v rychlých volbách. A konečně 30. prosince 1906 byl podepsán text íránské ústavy jak šáhem, tak i následníkem trůnu. V parlamentu, tak jako v každém jiném, se spolu přely dvě strany, které se nikdy neshodly a to šíitští duchovní a tzv. národní křídlo.

Mohammad Ali šáh

Dne 8. ledna 1907 zemřel Mozáffarodín šáh a na trůn usedl jeho syn Mohammad Ali Mírzá. Nový šáh byl odpůrcem parlamentu, který příliš zasahoval do dění v zemi a snažil se utlumit mezinárodní obchod stojící na příliš drahém dovozu. V boji proti parlamentu se šáhovi dostalo plné podpory z carského Ruska. Roku 1907 došlo k dohodě mezi Ruskem a Anglií, při níž si tyto dvě velmoci rozdělily zájmové sféry v Íránu – ruskou na severu a anglickou na jihu(CVRKAL,2007:75). Což vyvolalo velké rozčarování mezi poslanci a lidem a ještě více se prohloubily rozpory mezi šáhem a parlamentem. Obě velmoci se naproti tomu shodly v nepřátelském postoji vůči radikálnímu lidovému hnutí. Londýn však projevoval sympatie s umírněnými silami v parlamentu, zatímco Petrohrad chtěl návrat ke starým pořádkům(GOMBÁR,1999:365). Narůstající rozčarování nad vlivem cizinců v zemi vedlo v únoru 1908 k pokusu o odstranění šáha. Atentát ale nevyšel a tak šáh nechal rozprášit parlament, jako viníka, perskou kozáckou brigádou. Reakcí na to bylo povstání stoupenců parlamentu ve všech větších městech, ale v přístavním městě Anzálí se rychle vylodili Rusové, kteří přispěchali šáhovi na pomoc. Šáh se ze strachu uchýlil na ruské velvyslanectví a povstalcí ho následně prohlásili za svrženého a jeho nástupcem jmenovali nezletilého šáhova syna Ahmada, kterému bylo pouhých devět let a stal se posledním panovníkem Kadžárovské dynastie. Perská revoluce nadále pokračovala a stále se spolu dohadovali radikálové a umírnění. Probritští umírnění politikové nakonec vytlačili radikály na sever do města Tabrízu. Ale konec perské revoluce byl v intencích carského Ruska, pro nějž nebyli umírnění probritští představitelé přijatelní. Záminkou k intervenci se stalo pověření amerického bankéře Morgana Schustera, aby dal do pořádku perské finance, což bylo vzhledem k dohodě o rovnoměrném rozdělení vlivu pro Rusy nepřijatelné. Dne 29. listopadu 1911 předložilo Rusko perské vládě ultimátum požadující odvolání Schustera. Zároveň bylo zahájeno tažení ruských vojáků na Teherán. Vláda ultimátum přijala, parlament odmítl a duchovní vyhlásili džihád. Ruské intervenci byl de facto dán volný průběh. Na Boží hod 1911 došlo v Teheránu ke státnímu převratu a parlament byl rozpuštěn. Schuster následujícího dne rezignoval a perská revoluce skončila.

První světová válka

Persie nechtěla být vtažena do války a tak vyhlásila neutralitu, znovu se sešel parlament, aby projednal další postup vzhledem k obchodním dohodám uzavřeným s Brity a Rusy a shodl se ve věcech válečných na absolutní neutralitě. Přesto bylo perské území napadeno Tureckem, což je již odvěký nepřítel Persie a Turci samozřejmě využili situace války a odmítli respektovat jejich vyhlášení neutrality a Persie byla vtažena do víru boje. Perská kozácká brigáda bojovala na straně Ruska, zatímco četnictvo a část kmenů se postavili na stranu Německa a Turecka. To se samozřejmě nelíbilo Britům a tak v jižním Íránu vytvořili speciální armádu, která chránila jejich zájmy. Ve stejnou dobu se do Íránu přesunula část Ruské armády ze severu, takže byla Persie okupována britskými a ruskými vojsky současně.

Po říjnové revoluci v Rusku se sovětská vláda vzdala všech práv carismu v Íránu. Čehož se samozřejmě snažili využít Britové k posílení svých pozic ve válce a tak lord Cruzon navrhl smlouvy, podle nichž by Británie poskytla Íránu vysokou půjčku a vyslala do země své vojenské poradce a tím získala strategicky silné pozice na Blízkém východě. Podplacený íránský ministerský předseda dohodu podpořil a smlouva byla podepsána v roce 1919. Avšak veřejností byla vnímána jako faktický britský protektorát nad Íránem a lidé se začali přidávat ke kozácké brigádě a působili Britům i jiné obtíže formou sabotáží jejich zásob atp. Smlouva pozbyla platnosti poté, co v roce 1921 Réza chán, velitel perské kozácké brigády, ve spolupráci s vlivným novinářem Tabátábáím, obsadil Teherán, a otevřeli tak novou kapitolu íránské historie(CVRKAL,2007:75).

Dynastie Pahlaví

Réza šáh Pahlaví

V nové vládě se stal Tabátái ministerským předsedou a Réza chán velitelem ozbrojených sil a později ministrem války. Roku 1923 jmenoval Ahmad šáh, stále oficiální hlava státu, Rézu chána ministerským předsedou a odjel do Evropy, aby se do Íránu již nikdy nevrátil. Ale až v říjnu 1925 sesadil parlament Kadžárovskou dynastii z trůnu a jmenoval Rézu chána dědicem koruny. V dubnu 1926 byl dosavadní ministr války a svým způsobem národní hrdina korunován jako Réza šáh Pahlaví.

Réza šáh se zasadil o centralizaci vlády a upevnil svou moc nad zemí. Zahájil modernizaci země po evropském vzoru, respektive po vzoru Atatürkova Turecka, kde všemožné reformy zatím úspěšně probíhaly. Réza šáh založil sekulární základní a střední školy a v roce 1935 založil první universitu

evropského stylu v Teheránu. Nechal vybudovat síť silnic, transíránskou železnici a státní továrny na výrobu cukru, látek, sirek a cigaret. Mnohé z šáhových reforem směřovaly k potlačení vlivu duchovenstva, které mělo do té doby monopol na vzdělávání a to se jim samozřejmě nelíbilo. Pověstnou poslední kapkou pro duchovenstvo bylo přijetí světského práva a zásahy státu do náboženských nadací a učilišť. Tímto krokem bylo duchovenstvo prakticky odstaveno z veřejného života a šáh, ač možná nevědomky, získal silného nepřítele.

Zpočátku se reformy setkávaly s kladným ohlasem veřejnosti. Byla posílena územní celistvost, národní nezávislost a nastartován ekonomický rozvoj. Ale záhy poté, co šáh upevnil svou moc, začal stále více ignorovat parlament, cenzurovat tisk a pronásledovat své oponenty. Mnozí z buřičů a náboženských vůdců byli posláni do vyhnanství, nebo uvězněni.

Postupem času, jak už to tak bývá, nabývala na síle a intenzitě i šáhova hrabivost a lakota. Jeho daňová politika zatížila zemědělce takovým způsobem, že se většina z nich ocitla na hranici chudoby a nastala sociální situace vedla v polovině třicátých let ke spontánním projevům nespokojenosti obyvatelstva, které duchovenstvo neváhalo využít ve svůj prospěch(CVRKAL,2007:77).

Mezitím provedl šáh zásadní změny i v zahraniční politice. V roce 1928 byly zrušeny kapitulace, jež dávaly cizincům četná privilegia a sloužily jako nástroj pronikání a vměšování se velmocí do vnitřních záležitostí Íránu. Zároveň šáh navázal nové diplomatické styky i s dalšími evropskými státy. V roce 1932 vypověděl šáh smlouvu s Anglo-perskou naftařskou společností (*Anglo-Persian Oil Company*). Přestože došlo k podpisu nové smlouvy o těžbě, ta neuspokojovala žádnou ze stran. S cílem snížit britský a sovětský vliv v zemi podporoval šáh pronikání německého kapitálu do země. V předvečer 2. světové války platilo Německo za největšího obchodního partnera Íránu.(CVRKAL,2007:77).

Druhá světová válka

Po vypuknutí druhé světové války vyhlásil Írán opět neutralitu, což bylo prakticky k ničemu, protože Británii znepokojilo šáhovo odmítnutí žádosti spojenců o vyhoštění německých občanů z Íránu. A tak Britové i přes vyhlášení neutrality plánovali svůj případný postup přes území Íránu, což se následně i stalo. Když Hitler napadl Sovětský svaz, tak Spojenci naléhavě potřebovali přepravovat materiál do SSSR přes íránskou půdu. Vzhledem k odmítavému postoji šáha a jeho zjevným sympatiím s nacistickým Německem vstoupila 26. srpna 1941 sovětská armáda ze severu a britská z jihu do Íránu. Nevelký íránský odpor byl rychle zlomen a šáh pochopil, že ho Spojenci

rozhodně nenechají u moci, a tak 16. září 1941 abdikoval ve prospěch svého syna Mohammada Rézy Pahlavího. Réza šáh byl spolu s několika členy rodiny převezen Brity do exilu, nejprve na Mauritius a pak do Johannesburgu, kde v červenci 1944 zemřel(CVRKAL,2007:78).

Mohammad Réza šáh Pahlaví

V roce 1942 nový šáh podepsal s Británií a Sovětským svazem dohodu, v níž souhlasil s nevojenskou pomocí Spojencům. V září 1943 vyhlásil Írán válku Německu, což vedlo k přiznání členství ve Společnosti národů. Během Teheránské konference konané na přelomu listopadu a prosince 1943, potvrdili Stalin, Churchill a Roosevelt nezávislost a územní celistvost Íránu a zároveň vyjádřili připravenost k budoucí hospodářské spolupráci.

Dopady válečných událostí byly pro íránskou společnost značně negativní. Nedostatek potravin a vysoká inflace vedly ke zchudnutí nižších a středních vrstev obyvatel, stálá přítomnost cizích vojsk vyvolávala mezi občany xenofobní nálady vůči všem cizincům a příliv velkého množství vesnického obyvatelstva do měst vyvolal sociální nepokoje. Parlament, samozřejmě stranící majetnějšími vrstvami, si s řešením nastalé situace nevěděl rady. V parlamentu ale bylo několik poslanců íránské strany práce *Túde*, kteří navrhli řešení v podobě udělení jedné z ropných koncesí Sovětskému svazu. V reakci na tento návrh žádal vůdce nacionalistů Mohammed Mosaddek /1882-1967/ odebrání koncesí Velké Británii, což by mohlo ve svém důsledku vést k zažehnání nepokojů a k posílení íránské ekonomiky.

Krátce na to byl Mosaddek zvolen ministerským předsedou a záhy po oficiálním uvedení do funkce prosadil v parlamentu *Devítibodový zákon*, kterým se Anglo-Perská naftařská společnost znárodněla a britští odborníci byli nuceni opustit zemi. Po prvních neúspěšných sondážních rozhovorech v září 1951 přerušila britská vláda s Mosaddekovou vládou styky a propagovala úplný bojkot íránského vývozu ropy(SCHULZE,2007:166). Británie Írán dokonce zažalovala u mezinárodního soudu v Haagu, který ale rozhodl ve prospěch Íránu. Do sporu se samozřejmě vložily i Spojené státy Americké, když prezident Eisenhower roku 1953 schválil britský návrh společné anglo-americké operace s krycím názvem Ajax, jejímž cílem bylo svržení jim nepohodlného a nezmanipulovatelného Mohammeda Mosaddeka. Ten byl sesazen, zatčen a postaven před soud. V zemi však vypukly mohutné demonstrace na podporu Mosaddeka a šáh raději uprchl ze země. Šáhova věrná armáda demonstrace potlačila a šáh se mohl vrátit zpět, ale zvážil přísnost trestu nad Mosaddekem a ten nakonec skončil v domácím vězení, kde roku 1967 zemřel. Po zbavení se Mosaddeka a jeho reformních myšlenek začalo potlačování veškeré opozice a cenzura tisku. Stovky představitelů opoziční Národní fronty i členové strany *Túde* byli uvězněni a několik vojenských

hodnostářů hlásících se k opozičním stranám bylo dokonce popraveno a v zemi byl zaveden výjimečný stav.

Po Mosaddekově svržení a nastolení klidu se do dění v zemi opět zapojily světové velmoci. Pro rychlou pomoc nové vládě vyčlenily USA 45 milionů dolarů na hospodářskou obnovu země a v prosinci 1953 byly obnoveny veškeré diplomatické styky s Velkou Británií. Tato politika vedla k prohloubení závislosti na USA a podle mínění většiny obyvatel podkopávala národní suverenitu. V zemi zatím pokračovalo tvrdé potlačování opozice, cenzura tisku a aktivizovala se činnost tajné policie SAVAK(CVRKAL,2007:81).

Zvyšování výnosů z těžby ropy však umožnilo v roce 1956 realizovat plány na rozvoj země. Nastalo období, kdy byla nastartována řada průmyslových a zemědělských projektů, nicméně výnosy z těžby ropy nestačily k pokrytí veškerých výdajů, což vedlo k obrovské inflaci. Vzhledem k naléhavosti ekonomicko-sociálních problémů jak na venkově, tak i ve městech, kde se nedostávalo ani potravin, vyhlásila vláda agrární reformu, která probíhala v několika etapách. Šlo hlavně o úpravu vlastnických vztahů formou rozprodeje velkostatkářské půdy. Šáh se snažil využít podpory lidí agrární reformě a tak vyhlásil další balík reform označovaných jako *Bílá revoluce*, kde se jednalo o znárodnění lesů a pastvin, odprodej státních továren do soukromých rukou, ale také o úpravu volebního práva a založení sboru, v jehož rámci by mohli mladí branci nahradit vojenskou službu tím, že jako učitelé odejdou na venkov s posláním šířit gramotnost(CVRKAL,2007:82). Samozřejmě tento program obsahoval mnoho výjimek a různých privilegií, takže prakticky nepostihoval majetek velkostatkářů, z nichž mnoho bylo poslanci v parlamentu, nebo vlivnými přáteli šáha. Na druhou stranu, znárodnění pozemků postihlo ve velké míře duchovní, kteří se těšili bohatstvím a velkým venkovským sídlům s pozemky. To se jim samozřejmě nelíbilo a šáh si proti sobě postavil velmi mocnou a vlivnou vrstvu.

Reformy si kladly za cíl přeměnit politický, sociální a ekonomický život v Íránu dle západních vzorů. Za panování Mohammad Rézy vznikla Organizace Íránských Žen, kterou tvořila síť sestávající se ze sedmapadesáti sdružených spolků, čtyř set sekcí a sto dvaceti středisek nabízejících prostřednictvím více jak dvou tisíc odborníků a sedmi tisíc dobrovolníků služby v oblasti péče o děti, rodičovského plánování, odborného vzdělávání a právního poradenství, jichž každoročně využilo asi milion žen(PAHLAVÍ,2003:361). Prioritou tohoto programu bylo vzdělávání žen, které ještě rok před islámskou revolucí tvořily většinu vysokoškolských studentů, odstranění diskriminace, rovnoprávnost v zaměstnání i právní, volební právo, zákon o rodině umožnil ženám přerušování těhotenství, užívání antikoncepce a co bylo dříve nemyslitelné - rozvod. Ženy reformy vesměs vítaly, ale většina mužů byla proti jejich emancipaci a odsuzovali všechny šáhovy reformy. Hlavně duchovní se stavěli proti zavádění světských práv a svobod ženám, protože by to mohlo vést

ke zrušení tradičního islámského práva *šaría* , které směli interpretovat pouze oni a tím k oslabení jejich vlivu. Kvůli navození atmosféry souhlasu bylo v lednu 1963 vyhlášeno podvodné referendum, které samozřejmě reformy schválilo. Velká část společnosti si však ve skutečnosti myslela, že tyto reformy byly zemi vnuceny USA. I pod vlivem agitace duchovních, které pozemková reforma postihla nejvýrazněji, se šířili zvěsti, že hlavním cílem reformy je jen znásobení šáhova majetku a prohloubení amerického vlivu v Íránu. Především Ajatolláh Chomejní přešel do okamžité opozice vůči všem reformám a ostře je napadal ve svých kázáních. Šáhova odezva na buřičská kázání na sebe nenechala dlouho čekat a Chomejnímu odpověděl útokem výsadkářů v březnu 1963 na náboženskou školu, kde učil. Při tomto útoku zahynulo mnoho studentů teologie a škola byla vypleněna. Imám Chomejní poté označil tuto událost za počátek nové periody boje nejen proti chybám a nedostatkům šáhova režimu, ale za jeho úplnou likvidaci(CVRKAL,2007:83). Chomejního výpady vyvrcholily v červnu 1963 veřejným obviněním šáhova režimu ze závislosti na USA, ze spolupráce s Izraelem/všichni víme, jak je situace na Blízkém Východě od založení Izraele napjatá/, tyranie vůči lidu a zároveň vyzval šáha, aby se raději neukazoval a nevystupoval na veřejnosti. O dva dny později byl Chomejní vzat do domácího vězení v Teheránu.

Uvěznění Chomejního se samozřejmě neobešlo bez odezvy lidu. Zvedl se silný odpor k šáhovu režimu, který vyústil v obrovské, téměř všelidové povstání, které otřáslo trůnem. Na jedné straně stáli skandující neozbrojení demonstranti, na straně druhé šáhova velmi dobře Spojenými státy Americkými vyzbrojená armáda. Během několika dní zahynulo v krvavých bojích nejméně 15 tisíc lidí. Den, kdy povstání vypuklo-15. *chordád*¹ - je považován za zlom v moderních dějinách Íránu. Povstání bylo potlačeno, ale veřejné mínění duchovenstvo se postavilo proti uvěznění imáma Chomejního a po celé zemi probíhaly masové demonstrace ze jeho propuštění, které už nebylo možné zastavit. Nakonec byl v dubnu 1964 Ajatolláh Chomejní propuštěn na svobodu, ale dále a velmi vytrvale vystupoval proti proamerické šáhově politice. Šáh pochopil, že Chomejního tak snadno neumlčí ani nezastraší a tak ho poslal do exilu. Nejdříve do Turecka, poté do iráckého Nadžafu, což je svaté poutní místo všech šíitských muslimů, ale toto opatření se ukázalo jako chybné, protože odtud Chomejní dál kázal a posílal do Íránu nahrávky svých proslovů, až se dostal do povědomí většiny lidí jako duchovní vůdce a hlava opozice. Představil totiž koncepci politické vlády duchovních znalých islámského práva- *velájat e faqíh*- což lidu přišlo jako ta správná cesta, kterou by se Írán měl ubírat.

Mezitím v Íránu pokračovaly reformy s nástupem nového premiéra Amíra Abbáse Hovejdy. Za jeho působení /1965-1977/ byla nastartována skutečná revoluce ve vzdělávání a míra negramotnosti podstatně klesla. Naoko byl v zemi po několik let klid.

---

¹Dle perského solárního kalendáře. V našem datování odpovídá 6. červnu.

V říjnu 1967 uspořádal šáh na své čtyřicáté osmé narozeniny vlastní velkolepou korunovaci v Teheránu. Již 26 let vládnoucí šáh se nechal korunovat na císaře a poté nasadil korunu i na hlavu své manželky, což bylo až dosud téměř nemyslitelné. Pro svých 27,5 milionu poddaných nařídil sedmidenní svátek. Vrcholem korunovace, na kterou nebyli pozvaní žádní zahraniční hosté, byl průvod z vládcova paláce k historickému Golestánskému paláci. Již v tomto roce bylo podél 17 km dlouhé korunovační cesty rozestavěno mnoho vojáků. Panství šáha v Íránu nebylo nesporné (HARENBERG, 1992: 1025). Šáh roku 1971 uspořádal v Persepoli obrovské oslavy 2500 let trvání monarchie v Íránu, kam se sjeli snad všichni významní představitelé světa, od arabských princů po ministerské předsedy 69 zemí. Na tuto oslavu bylo vynaloženo 200 miliónů dolarů a jejím cílem bylo ukázat světu velkolepost Íránu.

Roku 1972 zavítal do Íránu prezident USA Nixon a uzavřel se šáhem dohodu o nákupu velkého množství konvenčních zbraní z USA. Ale mezitím se mnoho mladých Íránců, inspirovaných guerillovým hnutím na Kubě a podněcovaných Chomejním, sdružovalo v ozbrojených centrech odporu proti režimu. Byli to hlavně skupiny *fadáján*, inspirovaní marxistickou filosofií a *modžáhedin e chalk* vycházející z islámu. Prováděli bombové útoky na různé instituce a zabíjeli cizince. Během let 1971-1979 jich bylo mnoho uvězněno a umučeno, ale vždy se našli další nadšenci, kteří ochotně nastoupili na jejich místo a zapáleně pokračovali v boji.

V roce 1975 schválil íránský parlament nový císařský letopočet, který vycházel z prvního roku vlády perského krále Kúroše II. Velikého. Nahrazení islámského letopočtu většina Íránců vnímala jako útok na islám (CVRKAL, 2007: 87).

Od roku 1976 společnost opět nahloďávaly ekonomické problémy, vysoká inflace a korupce rapidně prohloubily rozdíly mezi bohatými a chudými. Především střední vrstva začala chudnout a vyjadřovat nesouhlas. A studenti se opět jali demonstrovat. Šáh reagoval znárodněním soukromých středních škol, bezplatnou dostupností středoškolského vzdělání všem Íráncům, stravováním zdarma a zvýšil finanční pomoc univerzitním studentům. Byl zaveden program všem dostupné základní zdravotní péče a pokračovala industrializace země. Zároveň probíhal program tzv. westernizace, který se odrážel hlavně ve stylu oblékání, životním stylu, hudbě, filmech a televizních programech a přitom bylo stále více obyvatel přesvědčeno, že šáhův program modernizace země je zaměřen proti islámu a íránským kulturním hodnotám. Šáh si byl vědom narůstajícího odporu a nespokojenosti v zemi i mezinárodní kritiky Íránu pro nedodržování lidských práv a proto zmírnil tresty a nechal propustit mnoho politických vězňů v naději, že tím vyhoví oběma stranám. Západní velmoci upokojil, ale svůj lid ne.

Dne 4. září 1978 se uskutečnila hromadná modlitba na oslavu ukončení postního měsíce

rammadánu, které se zúčastnilo na sto tisíc lidí a neplánovaně přerostla v masovou demonstraci proti šáhovu režimu. Po dva dny probíhaly demonstrace po celé zemi a reakcí na ně bylo vyhlášení stanného práva v Teheránu a jedenácti dalších městech v noci ze 7. na 8. září. Den poté zahájily policejní jednotky palbu na dav demonstrantů na teheránském náměstí Žále. Mnoho demonstrantů bylo zabito a tato událost vešla do dějin jako *Černý pátek* (CVRKAL, 2007:90). Šáh velmi dobře věděl, kdo stojí za nepokoji a proto požádal Íráčany o vyhoštění Ajatolláha Chomejního ze svého území. Vyhověli mu, ale k šáhově smůle byl Chomejnímu nabídnut azyl ve Francii, odkud mohl snadněji komunikovat se svými příznivci v Íránu a dál hnát lid ke vzpouře proti monarchii, nutno říci, že s velkým přispěním světových médií, která o něj projevovala velký zájem.

Demonstrace stále pokračovaly a zapojovalo se do nich stále více lidí. 5. listopadu 1978 vyzval šáh svůj národ ke znovunastolení klidu, aby vláda mohla podniknout potřebné reformy, ve snaze protestujícím vyhovět. Dokonce propustil tisíc politických vězňů, ale i toto gesto přišlo příliš pozdě, obzvláště když Chomejní vyzýval lid k pokračování v protestech a demonstracích. Demonstranti požadovali, dle instrukcí z vyšších míst, odstranění monarchie a nastolení islámské republiky. Navzdory veškerému úsilí šáha, masakrům tisíců neozbrojených demonstrantů, mučení a hrubého zacházení se zadržovanými, zabíjení zraněných na nemocničních lůžkách a přes neomezenou podporu ze strany USA a dalších zemí se režim šáha Pahlavího chýlil ke konci (CVRKAL, 2007:91). Šáhovi spolupracovníci rozhodli, že bude lepší, když panovník s rodinou včas a jen na určitý čas opustí zemi. Mohammad Réza Pahlaví a jeho rodina opustili Írán 16. ledna 1979 s nadějí, že se ještě někdy vrátí. Pro šáha a jeho dceru Laylu je již pozdě, zemřeli. Když se roznesla zpráva, že šáhovo letadlo opustilo Írán, zavládla v ulicích radost.

Íránská Islámská Republika

Islámská revoluce

Úspěch celé islámské revoluce v Íránu tkvěl ve zmatenosti lidu způsobené předrevolučním a revolučním chaosem, v sociálních a ekonomických problémech země a v zakořeněné šíitské tradici poslouchat náboženského vůdce a snažit se chovat jako on, co nejvíce se přiblížit tomuto ideálu. Myšlenka, že islám, jakožto tradiční filosofie Íránu, je řešením na ekonomickou krizi, sociální problémy a v neposlední řadě na modernizaci a westernizaci, která byla společnosti násilně vnucena šáhem, byla obecně přijímána. Chtělo to prostě změnu a jejím iniciátorem se měli stát duchovní vůdci, všeobecně vnímání jako důvěryhodní a hodní následování.

Ajatolláh Ruholláh Musaví Chomejní

Dne 1. února 1979 přistálo letadlo společnosti Air France na Teheránském mezinárodním letišti a přivezlo, nikoho menšího než, Ajatolláha Chomejního, kterého očekávaly miliony šťastných Íránců trpících iluzí, že se zjevil a vrátil mezi lid *Skrytý imám* v jeho osobě a dovede je a celou zemi k pozemskému ráji. V době jeho příjezdu zpět ještě nenastala ta správná chvíle k uchvácení absolutní moci a proto nehodlal vstoupit do vlády, pouze se pasoval do pozice nejvyššího vůdce. Vydával prohlášení, jmenoval své osobní zástupce, zakládal nové instituce a spolu se svými nejvěrnějšími a nejradikálnějšími stoupenci utvářeli plán k převzetí absolutní moci nad státem i lidem. Veškerá svá počáteční prohlášení směřoval proti šáhovu režimu tak, aby lid utvrdil ve správnosti vedení země jeho osobou. Narážel hlavně na fakt šáhova spojenectví se západem, cituji: „Všechny úchytky našeho mládí vznikly pod vlivem západní kultury(HARENBERG,1992:1089).“ a dále třeba tvrdil, že dějiny islámu jsou dějinami boje proti monarchiím a špatným vládcům. Aby si zajistil i podporu váhavější lidu, tak zaštitil svou ideu islámského státu sociální spravedlností a lidé mu to opravdu věřili. Také bylo hned zpočátku nutné nejdříve nenápadně zlikvidovat opozici, která se těšila u lidu oblibě, a zbavit se stále funkční šáhovy armády a policie.

Proto byl ustanoven prvním porevolučním ministrem vlády Mehdí Bazargán, který jako liberální muslim vyhovoval všem stranám. Zároveň byla ustanovena Revoluční rada, se kterou se měli podílet na moci. O něco později se zformoval i kabinet, který měl sloužit jako výkonný orgán, zatímco Revoluční rada vydávala nejvyšší rozhodnutí a působila jako zákonodárný orgán. Mezi kabinetem a radou vznikalo napětí kvůli nepoměru duchovních a ostatních členů a také kvůli názorovým rozporům. Revolucionáři požadovali potrestání osob zodpovědných za politické represe, drancování národního bohatství a pronikání západního vlivu, zároveň byly ustanoveny revoluční soudy v provinciích a začaly vynášet, i zpětně, rozsudky smrti, protože již 16. ledna byli popraveni čtyři šáhovy generálové. Následovaly rozsudky smrti nad vojenskými a policejními hodnostáři, agenty SAVAKu, bývalými ministry a poslanci parlamentu a dalšími představiteli spjatými s bývalým režimem. Relativně záhy byla činnost soudů vystavena kritice ze strany obhájců lidských práv a kabinetu a byla pro ně zavedena nová pravidla a stanoven dohled. Rychle vznikaly i další organizace a skupiny a to kromě Revolučních gard, tzv. „strážců revoluce“², i početné Islámské revoluční hlídky, islámské milice a četné islámské organizace na pracovištích. Kontrolu v ulicích

---

²Tito „strážci revoluce“ a morální policie fungují dodnes, ale v podobě ozbrojených poloteroristických loupeživých a vyděračských band, složených z negramotných mladistvých a důchodců, které napadají a občas i zabíjejí své spoluobčany prostě jen proto, že je to baví, nebo jim něco závidí a chtějí je okrást. Je to proto, že v dnešním Íránu je velmi drahé, hodně mladistvých je závislých na drogách a samozřejmě nechtějí pracovat, tak jim jen stačí přijít na dané ústředí s tím, že chtějí chránit islámskou revoluci a dostanou samopal a jsou vypuštěni do ulic, kde si dělají, co chtějí.

přebíraly skupiny pro dohled nad morálkou(ROSULEK,2009:60).

Revoluční události daly také do pohybu hnutí národnostních menšin jako Turkmenů, Kurdů a Arabů. Výraznější problémy způsobilo pouze kurdské povstání po tom, co nebylo vyhověno jejich žádostem o autonomii oblasti. Proběhlo zde mnoho ozbrojených konfliktů a útoků na vládní orgány a stále jsou zde třenice.

Chomejní pověřil prozatímní vládu vytvořením nové ústavy, které předcházelo celonárodní referendum, které mělo rozhodnout o budoucím charakteru státu. Referendum se v podstatě zabývalo jedinou otázkou a to, zda si Iránci přejí islámskou republiku. Většina obyvatel země (98%) svým hlasem legitimizovala cestu k vytvoření „islámské republiky“ na úkor „demokratické islámské republiky“ prosazované Mehdím Bazargánem(MOADDEL,1993:207). Což bylo velké vítězství radikálních kleriků a ostatním stranám tak bylo fakticky znemožněno obsadit významné posty. Poté se rozhořel boj o znění ústavy. Zatímco islámská republika byla obecně srozumitelná a společnosti přijímána, Chomejního koncept *velájat-e faqih* (politická vláda duchovních znalých islámského práva) nikoliv. Tento koncept představoval rozchod se šiitskou tradicí(KAZEMZADEH,2002:31). Ajatolláh Chomejní tak dočasně ustoupil od prosazování tohoto systému do praxe a Bazargánův kabinet tak navrhl ústavu podle které by se charakter politického systému blížil spíše „islámské demokratické republice“. Klerikům se však podařilo prosadit přepracování této ústavy, protože tam nebyla formálně zakotvena nadvláda náboženství nad politikou. Za tímto účelem dokonce vytvořili Shromáždění expertů na ústavnost, ve kterém, i přes silný odpor opozice, získali většinu klerici spjatí s Chomejním. A tak není divu, že návrh ústavy byl kompletně přepracován a v konečném znění obsahoval model teokratické vlády i *velájat-e faqih*. Referendum o nové ústavě bylo načasováno tak, aby se uskutečnilo hned po plánovaném obsazení amerického velvyslanectví v Teheránu skupinou radikálních studentů (4. listopadu), i když mělo vypadat jako spontánní akce studentů. Chomejní a jemu nakloněné organizace tuto akci proti síti západních agentů podpořili, aby posílil svůj vliv proti liberálnímu Bazargánovi, který se snažil udržet diplomatické styky se státy Perského zálivu, i obchodní styky s USA. Naneštěstí ve stejné době odcestoval, již těžce nemocný šáh do USA, aby se zde podrobil léčbě rakoviny a islámské organizace v Íránu tohoto faktu využily ve svůj prospěch a šířili zvěsti o spiknutí šáha s USA proti nově nastolenému režimu. Tím si pojistily souhlas lidu s obsazením ambasády a odpor proti vládě Mehdího Bazargána. Zároveň touto propagandou podepsaly rozsudek smrti nad Mohammedem Rézou Pahlavím, protože byl vzápětí vyhoštěn z USA, které se snažily udržet alespoň obchodní vztahy s Íránem. Bazargánova vláda rezignovala a Chomejní odmítl jmenovat dalšího premiéra, protože oslabení sekulární mocenské sféry umožňovalo duchovním institucím převzít kontrolu nad děním v zemi. Pravomoci ministerského předsedy přešly na Revoluční radu a v lednu 1980 proběhly prezidentské volby, v nichž zvítězil liberálně-sociálně orientovaný kandidát Baní Sadr se 75% hlasů, který se těšil velké

oblibě mezi veřejností.

Po volbách vypukla jakási antiliberální kampaň, ve které byli liberálové a stoupenci bývalého ministerského předsedy paušálně označováni za zrádce revoluce kolaborující se Spojenými státy americkými. V této vypjaté atmosféře byly publikovány některé dokumenty ukořistěné na americkém velvyslanectví usvědčující vládu Mehdiho Bazargána a liberály se spolupráce se Západem(ROSULEK,2009:62). Tato kampaň také v lidech umocňovala pocit ohrožení země z venku, v propagandě se neustále omílaly aktivity CIA a amerického velvyslanectví v Teheránu sloužící k podkopání islámského režimu. Klerici, v čele s Chomejním strašili obyvatelstvo Západem záměrně. Snažili se totiž o to, aby byla schválena ústava na principu *velájat-e faqih*. Ajatolláh Chomejní předtím dokonce prohlásil hlasování pro dokument za náboženskou povinnost(BERNARD-KHALIZAD,1984:135). V této atmosféře strachu z ohrožení z vnějšku veřejnost přesvědčivě návrh ústavy schválila. Tím byla mocenská nadvláda duchovních ve státních institucích legalizována a nejvyšší duchovní v osobě Ajatolláha Chomejního získal de facto neomezenou moc.

Vůdce islámské revoluce, jako nejmocnější muž v zemi, kontroluje armádu, policii, milice, rozhoduje o směřování zahraniční politiky, řídí rozhlas i televizi a stojí nad voleným prezidentem. Jmenuje polovinu dvanáctičlenné Rady dohlížitelů, nevolené „strážce islámu“ s výsostným právem veta vůči legislativě schválené voleným parlamentem(RAHNEMA-MOGHISSI,2001:35). Takže veškeré dění v zemi je prakticky v rukou vůdce islámské revoluce a jeho kumpánů v Radě dohlížitelů, prezident je jen figurkou v jejich rukou a soudy a veškerá světská moc fungují pod jejich diktátem. Proti tomuto způsobu vlády se formou protestu pravidelně bouřily i náboženské menšiny v Íránu. Nejvíce slyšet byli Židé, arménští křesťané a stoupenci zoroastrismu, původního náboženství Persie. Ač byly tyto menšiny vždy tolerovány a vnímány jako nedílná součást perské kultury, začal proti nim Chomejní brojit, uzavíral synagogy, kostely i chrámy a tím je de facto donutil na veřejnosti vystupovat jako muslimy, s čímž se špatně smířovaly zejména ženy jiných vyznání, které se do té doby těšily relativní svobodě. Za neuposlechnutí je, jako kohokoli jiného, čekal trest bičování, nebo vězení a tak mnoho arménů, Židů i zoroastriánů raději emigrovalo.

Abo'l Hassan Baní Sadr

Tento první prezident Íránské islámské republiky byl jedním z mála politiků, kteří se snažili o fungování státní moci bez již tak velkého vlivu duchovních. S islámskými radikály ho spojoval jen odpor proti šáhovi a Západu. Obával se hlavně nadměrného vlivu náboženství nad politikou a usiloval o jejich oddělení. Dokonce byl jedním z mála těch, kteří se odvážili kritizovat zadržování rukojmích z amerického velvyslanectví.

V květnu 1980 proběhly volby do parlamentu, kde zvítězila Strana islámské republiky, mluvčím parlamentu se stal Ali Akbar Hášemí Rafsandžání, ministerským předsedou byl jmenován Mohammad Ali Radžái. Vztahy mezi prezidentem a mluvčím parlamentu byly více než napjaté. Ač má prezident právo jmenovat ministerského předsedu, klerici v parlamentu společně s Rafsandžáním prosadili i přes odpor prezidenta svého kandidáta. I mezi nimi byly velké spory. Zatímco Baní Sadr kladl důraz na odborníky, vědu a využívání nových technologií, Mohammad Ali Radžái upřednostňoval ideologii, morálku a islámské hodnoty(MOADDEL,1993:214).

V zahraniční politice byl stále aktuální a velký problém zajatých amerických diplomatů. V reakci na to zmrazily Spojené státy americké veškeré iránské účty v amerických bankách a OSN se snažilo zapojit do řešení této nepříjemné situace a předejít případnému mezinárodnímu a mezikulturnímu konfliktu. Ale Chomejní vydal rozhodnutí, že o osudu zajatců rozhodne výhradně iránský parlament a dal tak jasně najevo, že si nepřeje ani vměšování mezinárodních organizací v čele s OSN. V dubnu 1980 se Američané pokusili rukojmí osvobodit, ale dopadlo to až katastrofálně trapně. Dvě helikoptéry se zřítily u hranic a třetí se srazila s dopravním letadlem a zahynulo všech osm členů posádky vrtulníku. Za zprostředkování Alžírsko následně proběhly rozhovory o osudu rukojmích. Ale až 20.ledna 1981 byli američtí diplomaté propuštěni a USA na oplátku uvolnily zmražené iránské účty.

Po neúspěšném pokusu o osvobození rukojmích zahájili duchovní „kulturní revoluci“. Využili tak zmatku kolem amerického velvyslanectví a zahájili čistky v institucích infiltrovaných „kontrarevolucionáři“ a „prozápádními liberály“. Jedním z hlavních cílů kulturní revoluce byla likvidace levice v institucích státní správy, průmyslu, zemědělství a na univerzitách(MOADDEL,1993:212). V té době bylo propuštěno několik tisíc učitelů a univerzity byly na dva roky uzavřeny. Toto se nelíbilo prezidentovi a jeho spory s duchovními a Chomejním se jen prohlubovaly. Zároveň zaútočil Saddám Husajn na hraniční města v Íránu a čistkami oslabená iránská armáda nedokázala invazi úspěšně čelit, což bylo bráno jako záminka ke zbavení se nepohodlného prezidenta. Revoluční gardy žádaly vyzbrojení a postupně ovládly se svolením Revoluční rady armádu. Prezident byl takto odsunut od pravomocí a izolován.

Baní Sadr upadl dočista v nemilost Chomejního. Byl zbaven postu velitele ozbrojených sil a v červnu parlamentem na popud Rady dohlížitelů odvolán z funkce prezidenta. Sám raději v červenci 1981 emigroval do Francie.

Irácko-Íránská válka

Na poli mezistátních vztahů narůstalo napětí mezi Irákem a Íránem, což vyvrcholilo 22.zářím 1980, kdy Saddám Husajn zaútočil na Írán. Začala válka, která v islámském světě dosud neměla obdoby. V

rovině osobních vztahů bychom ji mohli označit za spor mezi dvěma charismatickými vůdci – Ajatolláhem Chomejním a Saddámem Husajnem, z etnického hlediska za boj mezi Araby a Peršany a z ideologického pohledu za zápas mezi islámským revivalismem a sekulárním modernismem. Z tradičního pohledu mezinárodní politiky se navíc jeví jako boj o územní a oblastní hegemonii. Velice důležitým aspektem této války byla lojalita, kterou Iráčané i Íránci projevovali své zemi a vládě. Arabská menšina v jihozápadním Íránu se nepřidala na stranu Iráku a tak i irácká šíitská populace, až na několik málo výjimek, nesympatizovala s íránskou revolucí a režimem(LEWIS,1995:323). Válka byla vyčerpávající pro obě strany, probíhala formou neustálého kolísání vítězství a proher u obou stran.

Prvořadým cílem pro bombardování byla města na dolním toku Eufratu a Tigridu a zařízení na těžbu a zpracování ropy. U Šat-al-Arabu vzplanula ropná pole a iráckým jednotkám se podařilo obsadit část íránského ropného území v provincii Chúzestán. Konflikt obou zemí o nadvládu nad Šat-al-Arabem a strategickými ostrovy v Perském zálivu už existoval delší dobu a postupně docházelo již před válkou k přestřelkám na hranicích(HARENBERG,1992:1054).

V Íránu ještě zesílila propaganda ze strany duchovních. Byl posílen kult mučednictví a stát se *šahidem*(nechat se zabít v boji za islámskou věc) bylo tou největší poctou a hrdinským činem zaručujícím vstupenku do ráje. Spousta takto nabuzených lidí šla dobrovolně na smrt a dodnes najdete v íránských městech a vesnicích mnoho ulic nesoucích jména takto padlých „hrdinů“.

Také se bojovalo o získání šíitských svatých poutních míst, ležících na území Iráku. Šlo o města Karbalá a Nadžaf s hroby šíitských světců Husejna a Hosseina, kam ročně míří miliony Íránců.

Zároveň během prvních válečných let spustili duchovní novou vlnu teroru proti opozici. V této době se režimu podařilo monopolizovat moc a oslabit opozici až do bezvýznamnosti. Nezávislé politické strany byly oficiálně zakázány, ale i tak byly činné navzdory represím nadále. Klerici popravili na dvacet tisíc politických odpůrců od června 1981 do prosince 1982(KAZEMZADEH,2002:68). Také byl dovršen proces islamizace justice a veškeré zákony, které nebyly zcela v souladu s islámským právem, *šaríou*, byly zrušeny.

Do válečného konfliktu se samozřejmě zamíchaly i mocnosti z venku- USA a SSSR. Husajn měl podporu Američanů a Chomejní dodávky zbraní z Ruska. Za léta tohoto konfliktu se obě země téměř vyčerpaly, ale hrdost jejich vůdců a víra v ně nedovolily v bojích přestat a umíraly další tisíce lidí. Během této osmileté války padlo na pět milionů vojáků, ztráty v řadách civilistů nejsou vyčíslené.

2.července 1988 vojenské síly Spojených států amerických, dle vlastního vyjádření omylem,

sestřelily íránské civilní letadlo nad Perským zálivem. Nikdo z cestujících nepřežil. Íránci byli v šoku, ale bez ohledu na tento incident 18.července 1988 přijal Írán rezoluci OSN, jež znamenala uzavření příměří s Irákem a remízu konfliktu. Každá ze stran dodnes tvrdí, že to oni vyhráli válku, ale pravdou je, že jak Írán, tak i Irák byli válkou příliš vyčerpaní a přišli o miliony mužů, žen i dětí, než aby měli síly na další boj.

Mohammad Ali Radžái

Ve volbách po odvolání Bani Sadra, ze dne 24.července 1981 zvítězil dosavadní premiér a oblíbenec Chomejního Mohammad Ali Radžái. Byl veřejností považován za naivního, prostého a zcela závislého přísluhovače Ajatolláha Chomejního. Mezi obyvateli Teheránu dokonce koloval vtip, že kdyby Radžáiho otec věděl, že se jeho syn má jednou stát prezidentem, tak by ho poslal alespoň na základní školu. Inaugurován do funkce prezidenta byl 3. srpna, ale jelikož stále ještě nebyly zdecimovány opoziční síly snažící se o oddělení moci světské a duchovní, byl nový prezident spolu s ředitelem teheránské policie zabit 30.srpna při výbuchu bomby v kanceláři ministerského předsedy.

Sejjed Ali Chámeneí

V dalších volbách byl zvolen Ali Chámeneí, blízký přítel Ajatolláha Chomejního a v úřadu prezidenta vydržel po dvě volební období. Je to s celkem s podivem, protože byl relativně neznámou osobou a zneprátelil si většinu právoplatných voliček svou reakcí na protesty žen proti příkazu povinně nosit islámský oděv z 12. července 1980: „Nechci je nazývat prostitutkami, to, co činí prostitutka, dotýká se jen jí samotné, ale to, co činí tyto ženy, dotýká se celé společnosti(Tehran Times, 12.7.1980).“ Tento výrok mu dosud mnoho žen nezapomnělo a neodpustilo.

Byl duchovním, i když ne vysoce postaveným. Během války byl při bombovém útoku zraněn a od té doby nemůže používat pravou ruku, ale ač dlel pouze na motlitbách a byla to náhoda, vydává své zranění za následek boje.

V roce 1988, na sklonku života Ajatolláha Chomejního nastala krize. Jelikož Vůdce islámské revoluce se stal institucionalizovanou funkcí vyvstaly otázky ohledně následnictví po Chomejním a jisté obavy, zda se celý režim nezhroutí, protože za Chomejním stáli téměř všichni. Sám Ajatolláh Chomejní tuto otázku elegantně vyřešil. Vzhledem k tomu, že se mu nezamlouval druhý nejvyšší duchovní v zemi Ajatolláh Montazerí, učinil změny v ústavě tak, aby se Vůdcem revoluce mohl stát

i níže postavený duchovní bez politického vzdělání. V rozhodování o následníkovi totiž hrála hlavní roli loajalita jeho osobě a víra v revoluci. Ústavní změny tak umožnily, aby se oficiálním Vůdcem islámské revoluce stal Ali Chámeneí, i když nebyl nejvyšším duchovním a ani nepatřil mezi nejrespektovanější teology. Sejjed Ali Chámeneí je na postu Vůdce islámské revoluce dodnes a rozhoduje o dění v zemi.

Ještě 4. února 1989 vydal Ajatolláh Chomejní *fatwu* (prohlášení rovné zákonu), v níž odsoudil k trestu smrti spisovatele Salmana Rushdieho za „rouhačskou“ knihu *Satanské verše*. Tento krok vedl k opětovnému zhoršení vztahů se Západem, v čele s Velkou Británií a Evropským společenstvím. Ajatolláh Chomejní zemřel 3. června a Rada dohlížitelů zvolila za vůdce dosavadního prezidenta Chámeneího, dle přání Ajatolláha Chomejního. Ten samozřejmě pokračuje v nastoleném způsobu vedení země a v likvidaci odpůrců a významných osobností šáhova režimu. Vysíláním svých stoupenců do zahraničí za účelem likvidace šáhových lidí a opozice byl proslaven už Chomejní, ale vždy chyběl důkaz. Když byl 6. srpna 1991 v Paříži zavražděn poslední předseda vlády jmenovaný šáhem, Šápúr Bachtijár, tak jeden z dopadených atentátníků doznal, že jednali na přímý rozkaz nejvyššího vůdce Aliho Chameneího.

Ali Akbar Hášemí Rafsandžání

Roku 1989 byl dosavadní předseda parlamentu Rafsandžání zvolen prezidentem. Měl velké sympatie ze strany duchovních, protože už od počátků islámské revoluce se angažoval v revolučních gardách a jiných islámských organizacích. Jeho prioritou se stala rekonstrukce země po válce za podpory soukromého sektoru a obnovení zahraničněpolitického postavení Íránu. Rafsandžání se projevil jako pragmatický politik, usilující o realistickou zahraniční politiku a zejména o hospodářské reformy (CVRKAL, 2007: 101). Část reforem se mu podařila prosadit, došlo ke sjednocení vnitřních bezpečnostních složek, nová legislativa oslabila důslednou aplikaci islámského trestního práva, ale většinu reforem zablokoval parlament v čele s konzervativci.

V roce 1994 došlo k neúspěšnému pokusu o atentát na Rafsandžáního a zároveň se opět zvedla vlna nevole, hlavně v Teheránu, proti jeho hospodářským reformám. Snažil se sice postavit svou zemi na nohy, ale nevnímal si toho, že lidé mají hlad a ti se samozřejmě proti němu postavili. V roce 1996 došlo k určitému uvolnění na politické scéně a mohlo se zaregistrovat více stran respektujících ústavu. Rok na to se konaly další prezidentské volby, kde ale Rafsandžání absolutně neuspěl.

Sejjed Mohammad Chatamí

V těchto volbách byl zvolen nadpoloviční většinou hlasů proreformní politik Sejjed Mohammad Chatamí. Období jeho vlády se stalo dobou pružných změn jak ve vnitřní, tak i zahraniční politice. Zároveň přinesl uvolnění celé zemi, dialog mezi civilizacemi a relativně rovnoprávnou občanskou společnost. Mezi jeho viceprezidenty se objevila vůbec první žena ve vysoké politice Íránu, doktorka Masúme Ebtekár. Chatamího vítězství podnítilo intelektuály, studenty a proreformní šíitské duchovenstvo k rozvinutí politické diskuze a ke snaze o nastolení požadavků na větší sociální, kulturní a politické svobody. Celé toto období tak lze charakterizovat jako jakési soupeření mezi proreformními silami a konzervativci. Za Chatamího působení byla založena mnohá periodika, přičemž některá byla následně zakázána, ale některá působí dodnes. Volby uskutečněné 8. června 2001 potvrdily Chatamího ve funkci prezidenta.

Několikrát navštívil Evropu, Írán za jeho vlády dokonce prohloubil styky s Evropskou unií a ministr zahraničních věcí se účastnil zasedání v Bruselu. Evropské státy poté zaujaly jednotné stanovisko proti uplatňování amerických druhotných sankcí vůči svým firmám, které s Íránem nepřerušily obchodní styky a považovaly to za flagrantní porušování principů svobodného obchodu, a přešly k prosazování koncepce tzv. kritického dialogu, tedy vedení politických jednání s Íránem, obchodování a vyjadřování kritiky k některým tématům namísto izolace(CVRKAL,2007:102).

Z dnešního pohledu byla vláda Mohammada Chatamího jediným uvolněním v historii islámské republiky. Lidé se mohli domoci svých práv a stížnost na nějaké bezpráví nebyla trestána vězením, ale alespoň, když ne vyřešena, tak vyslyšena. Chatamí se velice snažil o dodržování mezinárodních lidských práv a nutno říci, že byl i celkem úspěšný a mezi lidmi oblíbený. To se samozřejmě nelíbilo konzervativcům a některým duchovním, ale výraznější rozepře, o kterých by se vědělo, tu nevznikly.

Mahmúd Ahmadínežád

V následujících volbách z roku 2005 byl do funkce prezidenta zvolen dosavadní teheránský starosta Mahmúd Ahmadínežád za konzervativce a ve funkci setrvává dodnes. Okolo jeho osoby se šíří mnoho zvěstí a vtipů, ale nejzajímavější a částečně podložená je ta o jeho původu, obzvláště vzhledem k jeho nesnášenlivosti k Izraeli. Pochází totiž z rolnické rodiny, která ještě před revolucí přesídlila do Teheránu a jako mnoho jiných si změnila jméno z původního Sabúrdžiján na Ahmadínežád. Vzhledem k původnímu jménu rodiny je velmi pravděpodobné, že současný prezident Íránu je židovského původu, protože příjmení Sabúrdžiján je typické pro íránské židy.

Po revoluci působil v milicích a revolučních gardách a jako takový byl jedním z vězňů rukojmích na americké ambasádě v Teheránu v letech 1979-1980. Mnoho z tehdejších rukojmích ho poznalo. Následně se nechal dobrovolně naverbovat hned na počátku Irácko-Íránské války a šel bojovat za svou vlast. Poté vystudoval stavebnictví a má titul inženýra z roku 1989. Mnoho let o něm nebylo slyšet a až roku 2003 se náhle objevil na politické scéně a byl zvolen starostou Teheránu.

Na Západě je vnímán jako kontroverzní postava, která pobuřuje veřejnost svými výroky zpochybňujícími legitimitu státu Izrael, existenci holocaustu a také svou obhajobou íránského jaderného programu si proti sobě a zemi poštvává mnoho velmocí. Podařilo se mu proti sobě poštvat /dnes již bývalého amerického prezidenta/ George Bushe, jr. a několik evropských představitelů. Znamé jsou též jeho výroky proti homosexuálům, které pronášel během své cesty po USA, zvláště ten, že v Íránu nejsou homosexuálové tak, jako tady v Americe. Načež bylo v Íránu veřejně popraveno pět mladíků podezřelých a usvědčených z homosexuality. Je to totiž hrdelní zločin dle islámského práva.

Co se ale Ahmadínežádovi povedlo, je významné upevnění vztahů s Ruskem, i když ho to stálo téměř celé Kaspické moře, kde si dnes užívají v zabavených chatách íránských rodin ruští turisté. Uzavřel s Ruskem mnoho smluv a dohod o vzájemné pomoci, mimo jiné o dodávce zbraní a obohaceného uranu pro íránský jaderný program.

V Íránu je běžnými obyvateli Ahmadínežád vnímán jako loutka v rukou ajatolláhů v pozadí a také jako vesnický hlupák, oddaný revoluci, který dobrovolně odešel do války a tím si vydobyl lepší postavení. „I když je to vesnický, pologramotný hňup a neoplývá ani selským rozumem, v Íránu je prezidentem – jsme holt země zázraků(autor tlumočí běžnou narážku na současného prezidenta a nepřeje si býti jmenován).“

Isfahán

Isfahán je třetím největším městem Íránu po Teheránu a Mašhadu. Žije zde kolem 1,7 milionů obyvatel, v širším okolí pak přes dva miliony obyvatel. Isfahán je hlavním městem stejnojmenné provincie. Nachází se v úrodné nížině kolem životodárné řeky Zájande rúd, která vtiskla Isfahánu jeho nezaměnitelné kouzlo spousty starodávných zahrad, starověkých mostů a okolní zeleně. Město také leží na úpatí pohoří Zagros a nachází se v nadmořské výšce 1574 m. n. m. (Iran Chamber Society, 2001-2010). Panuje zde mírné podnebí s pravidelným střídáním ročních dob. Samotné město leží na nejdůležitější dopravní křižovatce celého Íránu. Založení města se datuje před 2500 lety a několikrát v dějinách sloužilo dokonce jako hlavní město Íránu.

Pro svou krásu bylo a je v dějinách nazýváno různými názvy jako „perla orientu“, „perla islámu“, „střed světa“, „celý svět v jednom místě“ a Íránci mají dokonce pořekadlo na Isfahán ve smyslu: „Jed'te do Isfahánu a poznáte druhé nebe“, nebo „vidět Isfahán znamená poznat půlku světa“. Isfahán zkrátka byl a stále je jedním z nejkouzelnějších měst světa a ne nadarmo je součástí světového kulturního dědictví pod patronací UNESCO.

Archeologické výzkumy na území dnešního Isfahánu odhalily řadu artefaktů z období mezolitu, neolitu, doby bronzové a železné, první osídlení však lze datovat již do starší doby kamenné. Dávny Isfahán byl součástí říše Elamitů a stal se jedním z nejdůležitějších center médské říše. Následně připadl perským Achaimenovcům, Alexandru Velikému, který se zde i nakrátko usadil, a dynastií Seleukovců. Po vymanění Persie z makedonské nadvlády připadla provincie Parthům (wikipedia). Isfahán byl tehdy hlavním městem rozlehlé provincie ležící na křižovatce obchodních tras a tudíž velice významným centrem. Za vlády dynastie Sasánovců představoval vojenské centrum a byla vybudována velmi silná fortifikace, protože o město se stále někdo snažil, aby získal nadvládu nad obchodními cestami a ze západu přicházela hrozba v podobě roztahujících se Arabů. V této době tvořili poměrně velkou část obyvatelstva křesťané a Židé, kteří čile obchodovali a zastávali i významné úřednické funkce. Isfahán ovládali Espúhrané, nebo také členové sedmi vznešených Perských rodů, kteří zastávali významné pozice v královské hierarchii a Isfahán tak plnil rezidenční funkci pro tyto rodiny. Po pádu Sasánovské říše se Isfahán dostal pod nadvládu Arabů a za nich postupně ztrácel na významu.

Na počátku 10. století za vlády Seldžukovců se Isfahánu opět dostalo pozornosti a za vlády Malikšáha I. se Isfahán poprvé stal hlavním městem velkého státního útvaru a tím začala další éra jeho rozkvětu. V této době bylo město jedním z nejkouzelnějších, ale hlavně nejdůležitějších center světa. Opět se sem začali stěhovat obchodníci, řemeslníci a hlavně učenci všech možných oborů. Nejznámější z tohoto období je zřejmě Alí ibn Síná (Avicenna), který zde učil a stal se osobním

lékařem šáha, což ho nakonec stálo život, protože musel svého pána provázet na tažení a poblíž Hamadánu dostal křeče, nechal se léčit a na tu léčbu, kterou si částečně naordinoval nejspíš i zemřel. V Hamadánu stojí jeho okázalá hrobka, kterou navštěvují miliony íránských i zahraničních turistů. Za svého působení v Isfahánu pravděpodobně napsal *Dánešnáme* (Kniha o vědě), která je jediným jeho vědeckým dílem nenapsaným arabsky (BEČKA, 2005:43).

Ve 13. století Mongolové dobyli město a zmasakrovali jeho obyvatele. Obsadili na čas celou provincii a díky úrodné půdě ji využívali jako pastviny a dál vytrvale plenili postupně celou zemi, dokud se nepřesunuli jiným směrem. Po nich přišel v roce 1387 Tamerlán, další mongolský vojevůdce, a opět dobyl sotva se vzpamatovávající město. Nastalo další období úpadku.

Až nástup dynastie Safíjovců na počátku 16. století přinesl klid a dokonce rozkvět města. Za vlády šáha Abbáse Velikého nastalo zlaté období pro Isfahán a jeho největší rozkvět. Šáh Abbás se stal nejvýznamnějším perským šáhem a i přes některá zakolísání neochvějně směřoval ke svému cíli, dát Íránu novou tvář. Snažil se do Persie přitáhnout všechny dostupné produktivní síly a proto usadil v zemi více než 70 tisíc Arménů a 100 tisíc Gruzínů. Zároveň rozdával Kavkazanům nově vytvořené hodnosti ve státní správě, čímž dával najevo, že postavení už nezávisí na původu, ale na panovníkově uvážení. Centrální kontrole podřídil i vzdálenější provincie říše a řadu z nich proměnil v přímý majetek koruny. Jediným centrem rozsáhlé Perské říše se tak stal královský dvůr. A aby názorně doložil nový význam dvora, učinil roku 1598 hlavním městem Safíjovské říše Isfahán a proměnil město, soustředěné kolem velkého náměstí Majdánu, v jednu z nejnádhernějších metropolí islámského světa, nazývanou „perla islámu“ či „střed světa“ (HATTSTEIN, 2006:498). Hospodářskou prosperitu podnítil šáh tím, že v příslušných čtvrtích nebo předměstích usídlil kavkazské řemeslníky a umělce, přilákal do země židovské a křesťanské kupce a řemeslníky a přiznal jim rozsáhlou kulturní autonomii, jen aby mohl těžit z jejich hospodářské síly. Abbásova politická předvídatost, náboženská tolerance a duchovní otevřenost zbavily obchod, podnikání a umění všech náboženských omezení. Zároveň nastartoval kompletní přestavbu Isfahánu, ve které jeho následovníci pokračovali a díky tomu je dodnes město tím nejzajímavějším a kulturně i historicky bohatým centrem Íránu, i když hlavní město současnosti je jinde.

Ve svém urbanistickém plánu posunul šáh Abbás obchodní, náboženské a politické centrum města blíže k řece. Srdce nového města dodnes tvoří rozlehlé náměstí (512x159m) pojmenované *Nakhš-e Džahán* (Vzor Světa). Návrh, plány i výstavba jsou záležitostí let 1590 až 1595. Původně mělo nové náměstí sloužit státním ceremoniálům a sportovním utkáním, ale ve druhé fázi, dokončené roku 1602 bylo náměstí upraveno pro obchodní účely. Po obvodu přibyla dvě patra obchodů, které se pronajímaly za nízké nájemné ve snaze přilákat váhavé kupce, jimž se nechtělo stěhovat ze starého centra města (HATTSTEIN, 2006:510). Isfahánské náměstí dělalo a dělá na cizí cestovatele největší

dojem z celého města, má 8 hektarů, takže bylo mnohem větší než kterékoli náměstí tehdejší Evropy a i dnes pocítíte jeho rozlehlost. Velká středová plocha náměstí byla využívána pro stánky kupců, řemeslníků a komediantů, ale dala se vyklidit pro vojenská cvičení, přehlídky, zápasy v pólu a slavnosti. Dnes je to spíše volný prostor vhodný ke schůzkám, piknikům a procházkám.

Na náměstí se nacházejí vstupy do čtyř budov rozmístěné jakoby podle zvětšeného půdorysu náměstí se čtyřmi branami. Na severní straně se tyčí majestátní portál bazaru tvořený vysokou branou se dvěma patry klenutých galerií po stranách. Kdysi se v bráně nacházel hudební pavilon, kde dvorní orchestr denně vyhrával na trubky a bubny. Na výzdobě portálu se projevil Abbásův zájem a nově vznikající město. Oblouky brány pokrývá keramická mozaika s vyobrazením Střelce, protože pod tímto astrologickým znamením Isfahán vznikl. Na pozadí jsou květinové arabesky a uvnitř brány jsou vybledlé fresky zachycující Abbásova vítězství. Portálem se prochází do krytého bazaru, který se táhne přes 2 km až ke starému náměstí. Samotný bazar je rozdělený na obchody, karavanseráj se 140 místnostmi a královskou mincovnu, krytým bazarem se dá projít do mnoha lázní, dalších karavanserájů, či do špitálu.

Na východní straně náměstí přikázal šáh vztyčit novou mešitu – *Sheikh Lutfollah*. Tuto stavbu si pamatuje každý, kdo Isfahán navštíví. Do mešity se vchází z náměstí krásným portálem zdobeným zářivými, modrými dlaždicemi, které byly zrekonstruovány a doplněny za vlády šáha Rézy Pahlavího. Vlastní kupole mešity je orientována lehce šikmo vůči náměstí, ale správně k Mekce. Kupole je zvenku celá zdobená arabeskami na okrovém podkladu a kontrastuje tak s portálem, který je k náměstí orientován přímo. O interiéru této mešity se říká, že je nejdokonaleji vyvážený v celé perské architektuře. Interiér je též celý vykládaný keramickými dlaždicemi v modré a bílé barvě. Dnes se vědci přou zda původně mělo jít o mešitu, či o mauzoleum, nebo jakoby soukromou šáhovu kapli.

Na druhé straně náměstí proti portálu bazaru se tyčí podobný portál také s dvoupatrovými galeriemi, vstupuje se jím do monumentální Šáhovy mešity, která byla relativně nedávno přejmenovaná na Imámovu mešitu. Vstupní vestibul je umístěn v linii s náměstím, ale zbytek stavby se podobně jako Lotfolláhova mešita odchyluje, aby směřoval k Mekce. Stavba je to rozlehlá (100x130m) i s menším náměstím o hraně 70 m, kdyby se věřící nevešli dovnitř. Celá stavba je obět vyzdobena keramickými dlaždicemi, arabeskami a náboženskými nápisy, ale nejkrásnější výzdobu má vstupní portál, který je zhotoven z keramické mozaiky ze všech sedmi barev a olemován širokým nápisovým pásem s náboženskými texty v bílém písmu na tmavě modrém podkladě. A samotný vchod je obložen alabastrovými panely. Šáh Abbás neváhal do této mešity investovat a i když byla dostavěna až po jeho smrti (hlavně interiéry s levnějšími dlaždicemi), stojí v nezměněné podobě dodnes.

Čtvrtou stavbou usazenou na západní straně náměstí je *Alí Kapu* („Vznešená brána“), vstup do palácového komplexu. Není tak monumentální jako zbylé tři portály, protože nesloužil jako veřejná budova, Abbás ho založil spíše jako skromné vstupní atrium do královských zahrad. Během následujících let byla ale přestavován a rozšiřován až získal podobu malého paláce se sloupovou verandou. Takováto veranda je tradiční perský prvek a nabízela členům královské rodiny a jejich hostům vyvýšené vyhlídkové místo. Vynalézavost a hravost safíjovských dvorních architektů pozorujeme na způsobu jakým přeměnili klasickou verandu z přízemí na vyhlídku tyčící se dvě patra nad zemí(HATTSTEIN,2006:514).

Alí Kapu sloužila jako vstup do sedmi hektarového parku s roztroušenými malými dvorky, obezděnými zahrádkami a pavilony. Na ploše příslušející ke královskému náměstí se nacházely královské dílny, servisní zázemí, kanceláře a ubytování pro vrátné a eunuchy. Dále se zde nacházela soukromější oblast s několika zahradami a rezidencemi pro šáha, jeho manželky a ostatní členy královské rodiny(HATTSTEIN,2006:515).

Největší stavbu palácového okrsku tvoří palác *Čihil Sutún* (čtyřicet, nebo také mnoho sloupů), jehož název se odvozuje od jeho dvaceti sloupů verandy, které se odrážejí ve vodní nádrži před palácem a dohromady tak dávají sloupů čtyřicet. Obří nádrž před palácem je napájena důmyslným systémem kašen a trysek a slouží jako zrcadlo, protože se v ní přesně odráží celý palác. Propojení vnitřních a vnějších prostor paláce je zdůrazněno hojným využitím skla, které člení povrchy stěn na menší úseky. Vnitřní plochy pokrývají nástěnné malby dvojího typu, v menších místnostech jsou na stěnách zobrazeny činnosti, které se zřejmě běžně odehrávaly v zahradách v okolí paláce. Větší místnosti zdobí velké historické malby. Kromě námětů se malby odlišují i stylem. Zatímco větší historické malby jsou evropskéjší, ty menší jsou v tradičním perském stylu. Dva různé styly zřejmě odpovídají různým předpokládaným situacím a okruhům diváků.

Další pavilon dochovaný v isfahánském palácovém okrsku je *Hašt Bihišt* (Osm rájů) umístěný ve slavičí zahradě. Tento palác je zajímavý ještě větším prolínáním interiéru a exteriéru. Zevnitř je výhled na okolní zahradu a odkudkoli ze zahrady se dá nahlížet do vnitřních prostor.

Západní hranici palácového komplexu tvoří dlouhá třída *Čáhar Bágh* (čtyřdílná zahrada). Tento elegantní bulvár je asi čtyři kilometry dlouhý a lemovaly ho paláce šlechty, kterou šáh přilákal, aby nové hlavní město zkrášlila pěknými stavbami. Zahradní vzhled bulváru ještě zdůrazňuje všude přítomná voda, protože třídu rozděluje kanál s fontánami a kaskádami.

Na jihu třída plynule přechází v most *Si-o-seh* (most třiceti tří oblouků), který je jednou z dominant a nejrušnějších míst Isfahánu. Je 300 metrů dlouhý a má cestu pro povozy a vyvýšené chodníky pro pěší(HATTSTEIN,2006:518). Rozděluje ho mnoho sloupů a zastřešených vyhlídek,

takže se zde scházejí mladí i staří a pozorují řeku. Také spojuje centrum s důležitými oblastmi na jich od řeky, z nichž je třeba jmenovat alespoň arménskou čtvrť s její dominantou katedrálou Božského Spasitele, kde jsou uloženy ostatky svatého Josefa Arimatejského.

Téměř celé centrum města i založení okolních čtvrtí bylo pod patronací šáha Abbáse Velikého. Jeho nástupci neměli ani zájem ani finance na budování dalších velkých staveb v Isfahánu a tak později vznikl pouze jeden rozsáhlejší komplex a to *Madar-i šáh* (šáhova matka) postavený koncem 17. století. Nachází se přímo u třídy Čáhar Bágh a patří k němu velká madrasa (škola), která dodnes funguje jako náboženské učiliště, karavanseráj, stáje a bazar. Celý komplex byl postaven jen za účelem výdělků, ale nakonec příjmy z budov sloužily dobročinným účelům.

Isfahán se zkrátka stal jedním z nejelegantnějších měst tehdejšího světa a svou populací přes milion obyvatel i jednou z největších metropolí. Se svými 163 mešitami, 48 náboženskými školami, 1801 obchody a 263 veřejnými lázněmi byl nejmodernějším a nejdůležitějším městem Orientu.

V 18. století však přišel další úpadek, kdy město po dlouhém obléhání dobyli a vyplenili Afghánci, kteří velkou část jeho památek změnili v ruiny. Město chátralo a pozornosti se dostalo jen palácovému okrsku a hlavnímu náměstí ze strany Kadžárovských šáhů, kteří si ve století 19. udělali z Isfahánu letní sídlo.

Dalšího rozkvětu se město dočkalo až za vlády dynastie Pahlaví ve 20. století, kdy se šáh Mohammad Réza Pahlaví snažil Íránu i jeho pokladům vrátit původní lesk. Celé historické centrum se tak dočkalo kompletní rekonstrukce a drobných úprav. Palácové zahrady byly změněny ve veřejné parky a centra pro relaxaci, přibýly zde kavárny a stinná místa k odpočinku. Samotné paláce byly upraveny k dalšímu užívání a reprezentaci.

Nejen samotný Isfahán, ale celá provincie se dočkala zájmu a díky své poloze a příznivým podmínkám také industrializace, investic a různých úprav. Samo město se začalo rapidně rozrůstat na základě nových urbanistických koncepcí a nešetřilo se, takže dnešní moderní výstavba slušně splývá se starobylym koloritem města a nijak jej neruší.

Po islámské revoluci už městu nebyla věnována taková komplexní pozornost, ale jsou spíše opravovány a upravovány jen mešity a náboženské školy. Z paláců se stala vesměs muzea umění a cíle turistických výprav. Započatá industrializace pokračuje a dnes je Isfahán hlavním industriálním centrem země. Zároveň je také jedním z nejdůležitějších turistických center Íránu a světa. Veškeré důležité dění se stále odehrává v centru plném obchodů a míst k odpočinku.

Svou hlavní podstatou, tedy jako rezidenční sídlo vládnoucích rodů, Isfahán vždy přitahoval nové obyvatele. V dobách rozkvětu se sem přesouvali hlavně učenci, nejlepší řemeslníci, úředníci a dá se

obecně říci, že inteligence. K zajištění zásobování a ostatního chodu města a soukromých rezidencí vždy postačila okolní úrodná půda a vesnické obyvatelstvo, protože sloužit pro důležitý rod, byť jako pradelna, bylo ctí a vynášelo to pro průměrnou rolnickou rodinu nemalé peníze. Struktura obyvatelstva tedy byla jednoduchá. Vládnoucí rody, inteligence, schopní a samostatní řemeslníci zabývající se obchodem a dostatek sloužících a pomocníků z okolní aglomerace.

Situace ve složení obyvatelstva se mění až ve 20. století, kdy je pro celý Írán typická migrace vesnického obyvatelstva do větších měst. Z počátku století je to záležitost krátkodobá. Většina rolníků nenašla ve městě uplatnění a tak putovali dál, do větších měst a když to ani tam nevyšlo, tak sbalili celou rodinu a vraceli se zpět na vesnici. Zhruba do padesátých let 20. století počet obyvatel Isfahánu kolísá důsledkem přílivu a odivu venkovanů. Ale základna obyvatel se nemění. Stále zde žijí obchodníci, příslušníci vyšší i nižší šlechty, lékaři, vědci, spisovatelé, řemeslníci a jiní, kteří zde již mají své kořeny.

Koncem padesátých let se situace začíná měnit. Šáh Mohammad Réza Pahlaví modernizuje zemi a i v Isfahánu vidí potenciál v průmyslu. Do města přicházejí inženýři a nájemní síly, aby zde vybudovaly základny pro petrochemický, chemický, hutní a strojírenský průmysl. V okolí města tak začínají vznikat nové továrny a zároveň se začíná s výstavbou nových domů a celých čtvrtí. Tradiční menší továrny na výrobu cementu, textilu a koberců ovšem nezanikají a prosperují až do dnešních dnů. V roce 1964 zde šáh zakládá universitu a také kampus, čímž se do města hrne i mnoho mladých lidí, kteří po studiích zůstávají.

Po islámské revoluci byla velká část místní elity zdecimována, v nejlepším případě jen nějak vyražena z veřejných funkcí. Na jejich místa nastoupili lidé noví, podporující islámský režim.

Imigrace do měst jde vždy ruku v ruce se společenskými a ekonomickými krizemi. Nejinak je tomu dnes v Isfahánu. Je zde dokonce čtvrť, do které není radno vstupovat, protože zde žije nespokojená chudší vrstva obyvatel a násilnosti, okrádání i vraždy jsou zde na denním pořádku. Stejně jako se celá íránská společnost mění a je jaksi otupělá a nenamáhá se přemýšlet nad tím, co bude, tak je na tom i většina obyvatel Isfahánu. Výdělečné pracovní posty jsou obsazeny přísluhovači režimu, místa na universitě taktéž, jen v soukromém sektoru je relativní možnost se prosadit a zbylým obyvatelům, kteří neměli to štěstí a ducha jde jen o přežití. A přesto, že momentální míra inflace je téměř neudržitelná, ve městech je daleko draž než na venkově, tak se sem stahují lidé z blízkých i vzdálených vesnic a s nadějí na lepší budoucnost. A tito lidé se často začnou živit krádežemi, distribucí drog a jinými nelegálními činnostmi, protože už se nemají kam vrátit. Obrázek je všude stejný: „vyhladovělý feťák žebra vedle luxusního Mercedesu“ a to je dnešní Isfahán a všechna íránská města.

Metody výzkumu

Má práce stojí na kvalitativním výzkumu určité, nevelké skupiny lidí formou pozorování a dotazování. Jelikož je má práce sondou do současné íránské kultury, bylo nutné nalézt vhodnou skupinu, kterou bych podrobila výzkumu. Tím vzorkem ochotným ke spolupráci a otevřenosti se mi stali reprezentanti intelektuální elity města Isfahánu. Ze zřejmých důvodů nastíněných v předešlých kapitolách nebudu nikoho ze svých informátorů jmenovat ani nijak jinak jednotlivé osoby přibližovat. Jména jsou zcela vymyšlená a příkladové příběhy záměrně lehce smíchané.

Dá se říci, že s touto skupinou spolupracuji už více let, ale vlastní výzkum k této práci probíhal pouze od listopadu 2008 do března 2010. Vzhledem k nemalým problémům spojeným se získáváním informací jsem byla nucena použít více prostředků. Stěžejní však bylo pozorování a hloubkové rozhovory vedené různými prostředky. Ze začátku bylo možné používat internet formou Skype, emailů a messengeru. Internet byl později zablokován pro veškeré spojení zvenčí. Následně ještě fungovaly pevné telefonní linky, které byly později taktéž odpojeny pro kontakt ze zahraničí. Zůstaly částečně šifrované dopisy přes prostředníky a ke konci výzkumu se mi zbylých informací dostalo formou propašování obsáhlých vzkazů zprostředkovatelem. Nebylo to pro nikoho jednoduché, ale mí drazí informátoři chtěli mluvit a tak riskovali.

Přiznám se, že přímé pozorování v Isfahánu jsem hned zavrhla. Nejsem dostatečně odvážná riskovat svou kůži a kůži těch, co by se se mnou setkali. Protože všichni cizinci, ať už turisté, nebo obchodníci, jsou v Íránu pod neustálým dozorem tajných služeb, i když o tom mnohdy ani nevědí.

Můj vzorek není homogenní. Základnu tvořila před lety skupina 56 lidí, kteří se vzájemně znají. Ke konci výzkumu postupným nabalováním přes doporučení dalších jich bylo přes 400. Jsou to muži i ženy ve věkovém rozmezí 45 až 70 let. Charakteristiky pro výběr byly následující: mít vystudovanou vysokou školu, pracovat minimálně jeden rok ve vystudovaném oboru v Íránu, mít trvalé bydliště v Isfahánu a pokud možno po více generací a být ochotní se mnou mluvit o čemkoli.

Původně jsem si připravila dotazník s pro mě podstatnými otázkami, ale řízením osudu, nebo lépe řečeno osudem a potřebou si promluvit těch druhých, jsem byla nucena dotazník velmi záhy opustit. Z něj zůstalo jen pár základních otázek na věk, vzdělání, práci a rodinu. Odpovědi na ně nebudu zveřejňovat.

Mnohokrát jsem slyšela věci, které by mě v životě nenapadly a chtěla jsem výzkum vzdát, ale pak přicházely i světlé chvíle se spoustou smíchu na obou stranách. Tato sonda do duší a myslí Íránců nebyla vůbec jednoduchá ani pro jednu ze stran. Nejsem typ emocionálně slabšího člověka, co pláče nad vším možným jen proto, že je to smutné. Ale během rozhovorů jsem měla mnohdy namále.

Vím, že bych jako kulturní antropolog neměla zuřit nad situací svých subjektů a cítit nenávist k těm, co jim ubližují, ale během výzkumu na mě zkrátka přišly chvíle, kdy už jsem nemohla dál. Musela jsem si alespoň den odpočinout od hrůzných vyprávění, trpkosti v hlase a často i pláče do telefonního sluchátka.

Popravdě jsem vůbec nečekala jak mě výzkum zasáhne a změní můj pohled nejen na Írán, ale i na společnost obecně.

Než se pustím do popisu osudů a výsledků výzkumu, považuji za svou povinnost upozornit, že některé pasáže jsou nepříjemné.

Vlastní výzkum

Svá pozorování rozdělím do sedmi symbolických příběhů, protože sedm je multikulturně zajímavé číslo a také proto, že jsem během výzkumu narazila jen na sedm způsobů života a životních osudů. Proto popíši sedm osudů různých lidí a na nich následně ukáži, v čem spočívá realita současného Íránu a v jakém stavu se nachází jeho kultura. Jména i fakta mohou být záměrně pozměněna. Příběh může být složen z více osudů, ale tak aby vypověděl realitu.

Příběh první: Zohre

Celý život jsem v Isfahánu jen s jednou malou přestávkou, kterou bylo vězení za Teheránem, Evin. Ale nemůžu si příliš stěžovat, tak jako mnoho jiných jsem si ve své zemi zažila peklo i ráj. Jako malá jsem požívala veškeré svobody, které si jen dokážete představit. Mí rodiče byli bohatí a žili jsme ve velkém domě na jedné z hlavních tříd a v našem sousedství byla spousta dětí, takže jsme společně neustále něco vyváděli. Ve škole jsem nebyla špatnou studentkou a to tehdy byly školy ještě společné pro chlapce i dívky a v jedné třídě nás bylo mnoho.

Na střední škole jsem se začala zajímat o vaši literaturu a každý týden si chodila půjčovat a kupovat nové knihy až si mí vrstevníci začínali myslet, že nejsem normální, ale já objevila váš svět. Zajímaly mě hlavně díla světového významu, o kterých jsem slyšela ve škole, objevila jsem Jane Austenovou, Shakespeara a nemohla se knih nabažít. Tato vášeň mě přivedla na naši³ universitu v rok jejího založení, kde jsem začala studovat literaturu a nakonec jsem tam i získala doktorát a začala tam v roce 1970 taky učit. Jak už to tak bývá, tak přišla láska a já se vdala za hodného muže, kterého mi i celá rodina schválila. Sice jsme byli moderní zemí, ale bez svolení rodiny bych se nevdávala. To je u nás normální, že se vždy na všem snažíme dohodnout společně a dáme na rady starších a hlavně svých rodičů. Měli jsme jedno dítě a náš drahý syn se nám narodil v roce 1972 a já si užívala pobytu s ním doma, protože manžel vydělával dost, abych si mohla dovolit mateřskou dovolenou. Čas plynul, další dítě už nepřicházelo, tak jsme se s manželem rozhodli, že se vrátím k učení, to byl rok 1976. Byla to šťastná léta, syn nám dělal jen radost, prázdniny jsme trávili u Kaspického moře v chatě manželových rodičů, chodili jsme na večírky, do kina, na koncerty a čas nám šťastně plynul.

Když začaly v roce 1978 velké protesty proti šáhovu režimu, moc jsme to nevnímali. Jen jsme dávali větší pozor na synka, přece jen už chodil do školy, tak ho manžel pro jistotu vozil do školy.

---

³Isfahánská universita, založena 1964

Zima toho roku byla pochmurná, bylo chladno a dokonce napadl sníh a lidé se báli vycházet ven a tak se ani nenavštěvovali ve dnech volna, jak bylo vždy zvykem. A najednou v lednu jakoby se celý Írán zbláznil! Ještě než odletěl šáh, začali šílení demonstranti rabovat a útočit na lidi, pak šáh zmizel, nechal svou zemi bez ochránce a my to brali jako jeho zradu a objevil se Chomejní a bylo zle. Na universitu vtrhlo mnoho rozzuřených mladíků, začali bít profesory, my ženské vyučující jsme také pár ran dostaly a ani nevím jak, ale najednou jsme byly na cestě kamsi v uzavřeném nákladáku. Bylo to 12. února 1979 a byla velká zima. Nákladní auto nás dovezlo až do neblaze známé věznice Evin u Teheránu jako politické vězně, rozvraceče islámské revoluce. Vůbec jsme netušili proč tam jsme. Jen nás vyhnali ven, zabalili do neforemných islámských hadrů a napěchovali do cel, kde nebylo k hnutí. Měla jsem strašný strach, nejen o sebe, ale bála jsem se, co je s mou rodinou. Takhle jsem tam strávila celý týden, aniž bych se něco dozvěděla. Jen spoluvězeňkyně, které tam byly delší dobu měly kusé informace a děsily mě tím, že jako „politickou“ mě asi popraví.

Jednoho dne, ani nevím kolikátého bylo, si pro mě přišla dozorkyně a odvedla mě k výsledku. Nejsem hrdinka a popravdě jsem na všechny otázky odpověděla, i když byly často nesmyslné. Ptali se na to, co jsem učila, zda znám vedení university blíže, zda jsem se někdy setkala se šáhem a na můj osobní život. Celou dobu jsem se bála mučení, ale nic se nestalo a po pár hodinách mě odvedli zpět do cely. Čekala jsem dalších několik dní než si mě zavolali. Tentokrát to bylo krátké. Jeden z nich mi oznámil, že jsem propuštěna a vzápětí mě vyvedli před bránu. Nevěděla jsem, co si myslet ani kam jít. Nikde poblíž nic nebylo a tak jsem prostě utíkala po silnici pryč.

Když jsem se dostala do Teheránu, hned jsem hledala nejbližší telefon a zavolala manželovi. On chudák vůbec nevěděl, kde jsem a co se stalo, ale sedl do auta a přijel pro mě, to bylo 3. března 1979. Syn byl v pořádku, manžel také, jen já nemohla ještě nějakou dobu spát ze strachu, že mě zase zavřou. A podle toho, co se tenkrát šířilo mezi lidmi, tak jsem měla velké štěstí, že jsem vyvázla.

Zhruba za rok přišel můj manžel o práci, sebrali mu obchod a dali ho nějakému muslimskému hlavounovi. Nedalo se nic dělat, práci jsem začala hledat já. Na universitu jsem se ze zřejmých důvodů vrátit nemohla, ale protože se začaly ve školách rozdělovat děti podle pohlaví, věku a vyznání, tak se mi podařilo sehnat práci na základní škole pro děvčata, kde učím dodnes. Museli jsme se přestěhovat do domu, který sdílíme ještě s jednou rodinou, ale není to zlé. A také jsme se museli úplně přizpůsobit novému režimu, navenek vypadáme jako řadoví muslimové, ale doma jsme to stále my, svobodní lidé.

Válka se nás moc nedotýkala, dokud nezačali Iráčani ostřelovat důležitá města, to bylo myslím v roce 1984. Náš syn už chodil na střední školu a každý den jsme se o něj báli. O rok později nepřišel

domů. Od lidí, co bydleli u té školy jsme se dozvěděli, že tam přijelo nákladní auto s vojáky a sebrali všechny chlapce, kteří se nestačili schovat. Hledali jsme syna dlouho, přes úřady, červený kříž, manžel vyjížděl se známými až na frontu, ale marně. Nevíme, co se s ním stalo. Snad přežil a utekl do jiné země, snad ... bylo mu jen 13 let, naše jediné dítě.

Od té doby se snažíme žít jen den za dnem. Víc než vlastní dítě nemůže nikdo ztratit. Mnoho našich přátel emigrovalo, někteří byli zatčeni a už se nikdy nevrátili. Žijeme sice ve slušné čtvrti, chodíme na modlitby, ale pořádně nežijeme. Dnes se jen snažíme přežít každý další den. Manžel se snaží obchodovat, protože pomalu nemáme ani peníze na jídlo, já stále učím a dávám i soukromé a samozřejmě tajné hodiny západní literatury u sebe doma a oba doufáme, že se jednoho dne u našich dveří objeví náš syn.

Příběh druhý: Músa

Pocházím z celkem chudé rodiny, ale neměli jsme se špatně. Bydleli jsme poblíž arménské čtvrti a tak jsem měl spoustu přátel mezi křesťany. Díky tatínkovi svého arménského kamaráda jsem se dostal na soukromou střední školu, na cesty po Evropě a užíval jsem si nádherné mládí. Před závěrečnými zkouškami začala islámská revoluce. Mého kamaráda ze školy vyhodili, protože byl křesťan. Já měl štěstí a mohl jsem dostudovat a nakonec se mi i podařilo dostat se na vysokou, kde jsem začal studovat stavební inženýrství.

Ale záhy přišla válka a já, jako mnoho jiných hloupých mladíků, kteří věřili v nový lepší režim pod Chomejního vedením, jsem dobrovolně odešel do války. Všichni nás oslavovali a my si nepřáli nic jiného než zemřít mučednickou smrtí a mít tak přímou cestu do ráje. A také nás lákala představa, že po nás pojmenují ulice. Víím, že jsme byli naivní a věřili jsme propagandě duchovních každé slovo. Už v prvním měsíci boje jsem ztratil dva své nejlepší přátele a začal pochybovat o správnosti svého rozhodnutí, chtěl jsem se vrátit domů, ale kdybych býval utekl, tak by mě jistě milice zastřelili tak, jako ty, co to zkoušeli přede mnou. Zůstal jsem tedy na frontě a jen se snažil ty hrůzy nějak přežít. Ani nevím, kolik lidí jsem zabil, ale nedalo se tím zabývat. Denně někdo z nás umíral a oni také, to je prostě válka. Při přesunu na nové pozice jsem byl postřelen do zad a odvezli mě do Ahvázu, do nemocnice. Měl jsem štěstí, kulku vytáhli, aniž by mi z toho plynuly vážnější komplikace. A doktoři se nade mnou slitovali pro mé mládí a místo, aby mě odeslali zpět na frontu, tak mě poslali domů na zotavenou.

Doma mi bylo dobře, maminka se o mě starala a verbující revoluční gardy na mě pozapomněli. Pro jistotu jsem se moc neukazoval a v klidu domova jsem přečkal celou válku. Když válka skončila

a naše země slavila vítězství. Ano, vítězství – všichni jsme věřili naší propagandě. Tak jsem využil zmatku panujícího v byrokratických záznamech a přihlásil se do dalšího semestru stavebnictví. Studium bylo celkem příjemné, i když změnou profesorů se kvalita výuky zhoršila a i když tam zůstalo pár těch původních vyučujících, postupy se změnily. Místo řádného studia, protkávaly každý den povinné modlitby. Ale já stále ještě věřil v sílu a správnost nového režimu. Zakončil jsem studia diplomem a začal si shánět práci. I když jsem byl starší než většina těch, co začínali se mnou, tak jsem získal místo v projektové firmě. Trochu jsem musel cestovat po zemi, ale nebylo to špatné. Vždy jsem se vracel domů k rodičům, kteří mi zatím, jak velí islámská tradice, hledali vhodnou nevěstu. Jednoho dne, to už mi bylo 30 let, nastal ten okamžik seznámení se ženou, kterou mi rodiče, nutno říci, že hlavně maminka, vybrali. Zjistil jsem, že je to má vzdálená sestřenice, se kterou jsme se jako děti znali. Seznámení a pár schůzek pod dohledem rodičů dopadlo výborně a my v sobě našli zalíbení. Má vyvolená oceňovala mé vzdělání a práci a mně se také líbila. Jako svatební dar jsme od jejích rodičů dostali pozemky nad městem, kde jsem dle vlastních návrhů postavil letní dům.

Narodily se nám dvě děti, dcera a syn. Máme letní sídlo, dům ve městě, slušný příjem a dá se říci, že si žijeme nad poměry. Děti jsou dnes již na střední škole⁴ a mají slušný prospěch.

Ale ani nám se nevyhýbají problémy. Strážci revoluce nás sice nechávají na pokoji a nekontrolují náš městský dům, ale s revolučními gardami jsou od nástupu prezidenta Ahmadínežáda potíže. Nebo spíš od doby, kdy je země stížena různými embargy a sociálními problémy. V létě před pěti lety jsme měli první problémy. Trávíme letní horka nahoře nad městem v našem letním domě a protože je náš pozemek opravdu obrovský, tak jsme dětem pořídili zvířata. Dcera tíhne ke koním, tak jsem ji jednoho menšího koupil s tím, že se o něj bude starat, naučí se zodpovědnosti a může se na něm prohánět po našich pozemcích, což není zakázané⁵. Bylo to krásné léto, děti šťastné, my si odpočinuli. Ale jednoho dne se dcera opět pustila do ježdění, já na ni dohlížel a ničeho nic se ozvala rána a kůň padl i s mou dcerou k zemi. Dcera měla zle zlomenou nohu a kůň byl mrtvý, zastřelený. Na kopci stálo auto plné smějících se ozbrojenců. Byli to strážci revoluce, mladí, zfetovaní a ozbrojení. Když jsem šel tento incident řešit s policií a následně na ústředí revolučních gard, vykázkali mě s tím, že holka nemá co jezdit na koni a že ti lidé měli právo zastřelit i ji, že mám vlastně štěstí, že zastřelili jen toho koně. Nezbyvalo mi nic jiného než to nechat být, protože jinak by mě i rodině hrozil nějaký postih. I když jsem si dále nestěžoval, tak se někomu z těch výtržníků

---

⁴Na střední školu se přechází po základním stupni kolem 12 let. V Íránu je školní systém odlišný. První stupeň znamená 7 tříd, druhý stupeň nazývaný střední škola je 3 až 5 tříd.

⁵Ženy v Íránu striktně nesmějí od islámské revoluce jezdit na motocyklu jako řidičky, na kole a také na koni. Existují pro ně vyhrazené a uzavřené prostory- jezdecké haly, kde se ve stanovený čas zamknou a nikdo je při sportu nevidí. Výjimku tvoří děti, děvčata do 12 let a také soukromé pozemky. Na vlastním soukromém pozemku si mohou dělat cokoli, pokud je nikdo nevidí.

zřejmě zalíbily mé pozemky. Asi měsíc po této události mi přišel oficiální dopis, že vláda odkoupí můj pozemek za účelem výstavby hotelu. Nabídli mi samozřejmě směšnou částku a tak jsem odmítl. Pozemek mi chtějí sebrat, vyvlastnit a tak už několik let chodím po soudech a doufám, že mi pozemek zůstane, nebo ho alespoň odkoupí za slušnou částku. Velké naděje si nedělám, když vláda něco chce, tak to prostě sebere, ale naštěstí mám pár vlivných přátel, které často vídám a obdarovávám hodnotnými věcmi a penězi a ti nade mnou drží ochrannou ruku.

Další konflikt s těmi lupiči jsme měli teď v létě. I když bydlíme ve městě, tak máme celkem velký dům se zahradou a po ztrátě koně jsme dětem pořídili alespoň malého psa. Nikdy s tím nebyl problém, mnoho lidí má ve městě psy. A často jsme chodili ve dnech volna všichni se psem do nedalekých parků u paláců. To je totiž takový isfahánský zvyk, všichni se chodí procházet a relaxovat do palácových zahrad. Jednoho dne jsme si zase vyšli, máme to pár metrů, syn vedl psa a ještě než jsme zabočili za roh našeho domu, objevili se před námi dva ozbrojení strážci revoluce, začali na nás křičet, že psi se ve městě nesmí chovat a přímo u nohou mého syna zvíře zastřelili. Mě vzali do vězní, odkud jsem se druhý den vykoupil.

Syn několik dní nemluvil, ale teď už je díky bohu v pořádku. O tom podivném zákonu o zákazu chovu psů ve městě nikdo nevěděl, nikde to nebylo vyhlášeno, ale od té doby bylo postříleno mnoho zvířat. Majitelé je raději odvezli na venkov, kde smějí u velkých objektů být psi venku, nebo je schovávají a když je berou ven, tak jediné v autě.

V poslední době mám pocit, že se všichni v mé zemi zbláznili. Nic nedává smysl a kdykoli vás jen tak za nic a pro potěšení trestají. Věřil jsem nové republice a dokonce za ni bojoval, ale dnes jen dělám vše proto, aby se odsud alespoň mé děti dostaly a nemusely žít v obavách o život a majetek. Je to divná doba, kdy si musíte dávat pozor na to co komu řeknete, aby vám náhodou nezáviděl a neoznačil vás za zrádce. Írán není v pořádku a myslím, že dlouho nebude. Když se mi podaří prodat pozemky a našetřit víc peněz, tak s celou rodinou odejdeme někam, kde se dá žít a volně dýchat.

Příběh třetí: Azar

Narodila jsem se ve feudální rodině, otec vlastnil mnoho pozemků a vesnici a všichni lidé ho poslouchali a ctili. Otec se dvakrát oženil, což tehdy nebylo nic neobvyklého a s druhou ženou měl další děti, takže nám s bratrem a sestrou přibyli ještě tři sourozenci. Ale otcova druhá žena je hodná a měly jsme se rády. Dětství jsme lepší mít nemohli, neustále k nám někdo chodil a nosil nám dárky, měli jsme spoustu prostoru k hrám. všechny nás otec poslal do školy, i když to nebylo zrovna obvyklé, aby i dívky studovaly. Mě osobně škola moc bavila a když jsem končila střední školu s

vyznamenáním, oznámila jsem doma, že chci dál studovat a bude ze mě doktorka. To bylo zle, i když mě maminka podporovala, otci se mé rozhodnutí ani trochu nelíbilo. Nebylo obvyklé, aby sama mladá žena odešla do města a ještě ke všemu svobodná a pustila se do studií. Ale já se nedala odradit. Odešla jsem tedy sama a zapsala se na isfahánskou universitu. S pomocí přátel jsem si našla i byt a otec, ač byl stále proti, mě finančně podporoval. Po dvou letech studia se ke mně připojil i můj mladší bratr a sestra a to už bylo u tatínka hodně zle. Museli jsme se spojit a začít se o sebe starat. Já, jako nejstarší, jsem si při škole našla práci, abych zlepšila náš rozpočet a celkem to šlo, i když si myslím, že bez peněz od tatínka, kterému to stejně nedalo, aby se o nás nepostaral, bychom to nejspíš nezvládli. Studovala jsem se skvělým prospěchem, ale praktická část mě moc nebavila, lépe řečeno, nedělalo mi to dobře a tak jsem se už ve čtvrtém ročníku rozhodla, že raději budu pracovat v laboratoři než s lidmi. V posledním ročníku jsem dostala nabídku na stáž na americké klinice a s radostí ji přijala. Také jsem ten rok na jedné oslavě poprvé potkala svého budoucího manžela. Na první pohled mě zaujal a já jeho snad také. Od té chvíle jsem dělala vše pro to, aby rodiče svolili ke sňatku. Dokončila jsem studia a vrátila se domů.

Můj nastávající byl z dobré a vážené rodiny a našemu sňatku tedy nic nebránilo. Brali jsme se hned po studiích a přestěhovali se do krásného domu v centru města. Záhy jsem otěhotněla a během dvou let měla dva syny. Když staršímu byly 2 roky, dostali jsme s manželem nabídku na práci v Anglii a neváhali jsme ji přijmout, i kvůli synovi, který měl vleklé potíže a tam se mu dostalo lepší péče. V Anglii se nám dařilo, ale ne moc dlouho, po roce pobytu nás zde zastihla zpráva o převratu a islámské revoluci. Báli jsme se o naše rodiny. Manžel se sice nechtěl vrátet, ale nechal se přemluvit a spěchali jsme i s dětmi zpátky.

Byl to hrozný návrat, všude nepokoje, lidé v ulicích, nefungovala doprava a ani pořádně telefony. Zpátky do Isfahánu jsme se dostali autem. Náš dům, do kterého se mezitím přestěhovala maminka byl v pořádku, jako jeden z mála nebyl vykraden. A celá rodina přečkala revoluční události bez úhony. Manžel tušil, že to tak nezůstane, ale já mu nevěřila a rozhodla za nás za všechny, že zůstaneme.

Chvíli bylo vše v pořádku, začala jsem pracovat v jedné laboratoři a porevoluční události se nás moc netýkaly. Jen do toho začala válka, o které jsme si mysleli, že nebude mít dlouhého trvání. Syny jsme s klidem poslali do školy a žili dál normálně.

Ale jednoho dne u nás zazvonili ozbrojenci, vtrhli k nám do domu a manžela i mě odvedli k výslechu. Dodnes netuším, proč nás odvedli oba. Já jsem ve vězení a na výsleších o ničem strávila dva týdny. Když jsem se vracela domů, zjistila jsem, že náš dům už obývá někdo jiný. Byl to šok, bála jsem se o děti, manžela, svou maminku. Jedni sousedé mi řekli, že když nás odvedli, tak hned

druhý den přijeli zabrat náš dům, má maminka vzala děti a utekla s nimi k otci a tak jsem se tam vypravila. Můj manžel byl stále ve vězení a pustili ho až po půl roce a ve strašném stavu.

Válka si mezitím vyžádala mnoho životů a já, jako i jiní lékaři, jsem byla povolána na frontu. A tak začalo naše dlouhé stěhování. Nejdříve jsme se přesunuli na frontu do Ahváz, ale maminku s dětmi jsme nechali v jiné vesnici. Nikdy dříve jsem neviděla tolik utrpení a nespravedlnosti. Válka už zuřila čtvrtým rokem, dobrovolníci nebyli, zbývali jen unavení muži. Jednoho večera vpadli do mé ordinace strážci revoluce a vlekli s sebou malého chlapce, tak desetiletého. Křikli na mě, ať ho rychle zpravím, že musí hned zpátky. Nechápala jsem, co po mě chtějí a proč jsou tak nervózní a spěchají. Ale když jsem si chlapce lépe prohlédla, polil mě studený pot. Chudák malý byl celý pokousaný a kalhoty měl nasáklé krví. Zřejmě ho někde sebrali a přivezli vojákům pro „obveselení“ a utrpěl rozsáhlou rupturu konečnicku a okolních tkání. Bylo mi z toho opravdu zle a chtěla jsem zavolat šéfa nemocnice, ale ti dva na mě namířili zbraně a přinutili mě dělat. Chlapci už bylo jedno, co se s ním děje. Musela jsem podepsat protokol o výkonu a vypsát tam tržnou ránu ruky. Dostala jsem s pistolí u hlavy zákaz o tom mluvit a taky jsem to dlouho nikomu neřekla. Bála jsem se. Bohužel za necelý rok na frontě jsem takových hochů viděla mnoho. Časem nám došly veškeré zásoby a další se nedaly sehnat. Iráčani nás zatlačovali a obsadili polovinu města. Než se nechat zabít, rozhodla jsem se utéct.

S pomocí manžela jsme sehnali auto, po cestě naložili maminku a děti a v noci se vydali na cestu. Přesunuli jsme se do vnitrozemí a dostávali jsme kusé informace o tom, co se děje doma a že stále pátrají po manželovi, a mě, že také hledají. Od té doby jsme se pořád v noci stěhovali z místa na místo. Až jednoho dne manžel získal dost peněz a všechny nás svěřil lidem, kteří nás dostali do Emirátů. On zůstal v Íránu.

Tady jsem zjistila, že jsem těhotná, ale nešlo se vrátit a tak jsem nám našla slušný byt, sobě práci a syny poslala do britské školy. Když se mi narodila dcera, tak o tom manžel ani nevěděl. Spojení s Íránem nefungovalo a já ani nevěděla, kde je. Dcerku jsem svěřila do péče své mamince a starala se, abych uživila rodinu. Po nějakém čase jsem si vybudovala slušné postavení a objevil se manžel, přežil a snažil se nám zajistit náš bývalý život takže jezdil jen na návštěvy. Synové zatím pilně studovali a podařilo se jim ukončit školu dříve. Rozhodli jsme se tedy, že je pošleme na universitu do zahraničí, protože poválečný Írán byl zničený a neměli by tam budoucnost. Oběma se zkoušky vydařily a já je odvezla do nové země. Bylo to pro mě těžké, ale je lepší vědět, že jsou v bezpečí, než je držet u sebe a vystavovat je hrůzám. Ten rok zemřela moje maminka, kterou má dcera považovala za matku. Doufala jsem, že se vrátím s dcerou k manželovi do Isfahánu, ale nešlo to. Má malá se rozhodla zůstat, všechny kamarády měla Araby, mluvila arabsky a chodila do arabské školy. Nechtěla ani poznat jinou zemi, natož Írán. Tak jsem dceru svěřila rodinné přítelkyni a pravidelně se

za ní vracela. Synové studovali dobře a neměli v cizí zemi žádné potíže.

S manželem jsme získali náš starý dům a dokonce obchod na hlavním náměstí v bazaru. Zdálo se, že se nám opět začíná dařit. Oba jsme pracovali, děti studovaly a bylo nám dobře. Po nějakém čase manžel našetřil hodně peněz a přemýšleli jsme nad emigrací, ale chtělo to peníze ještě znásobit, abychom nemuseli mít starosti a tak koupil velký pozemek v centru města. Mysleli jsme, že pozemek prodáme a konečně odjedeme, ale najednou to nešlo. Čekali jsme a stále čekáme.

Děti se nám zatím usadily v zahraničí. Synové v Evropě, dcera se přesunula do Ameriky a mají se dobře. Já je jezdím občas navštěvovat, ale manžel nemůže. Díky své minulosti a vězení nedostane vízum téměř nikam a tak jen doufáme, že se jednoho dne všichni sejdem.

Od doby, co mé děti odešly jsem se stala věřící, i když předtím jsem modlení mnoho nedávala. Teď chodím do sousedního arménského kostela, kde mám i přítelkyně. Když mám čas, tak zajdu do zoroastrijského chrámu a každý pátek do velké mešity a ještě se modlím ráno a večer za své děti. Pořád pracuji, i když mám věk na odpočinek a snažím se podporovat svou rodinu.

Všechno se snažím hned řešit, ale stále máme spory s vládou o náš pozemek v centru, dokonce nám ho chtějí sebrat a tak chodím po soudech. Zřídila jsem si soukromou praxi a mám pár zaměstnanců, ale jsou s nimi jen potíže. Neustále mě okrádají a už berou dokonce i ethanol a vyrábějí si z toho bůhví co. Jednu sekretářku jsem musela vyhodit, kradla a byla opravdu zlá. Tím jsem si zadělala na další problémy. Podala na mě oznámení, že ve své laboratoři vyrábím alkohol a prodávám ho. Další tahanice u soudu na sebe nenechaly dlouho čekat. Z obvinění z výroby alkoholu se mi podařilo dostat, ale stále si na mě vymýšlejí něco nového. Kdyby se radši náš systém staral o bezpečnost a práci pro lidi! Za poslední půl rok už mě na ulici třikrát okradli, jednou mi vykloubili rameno a jednou mě dokonce srazilo auto na chodníku a to jen kvůli tomu, že pořád musím chodit po soudech a v mé zemi neexistují ani pravidla silničního provozu, natož slušného chování.

Dokonce se u nás doma čas od času objevují strážci revoluce na různá udání našich milých sousedů. Žít v Íránu nelze, jde jen neustále bojovat a snažit se přežít. Doufám a modlím se za to, abych odsud jednou nadobro odjela a zažila kousek života s celou svou rodinou.

Příběh čtvrtý: Ali

Můj otec se strýcem spravovali banku a žili jsme si v centru města. Chodil jsem do soukromých škol a užíval si celkem divoké mládí. Stále jsem navštěvoval různé party, chodil za děvčaty a nic mě netrápilo. Otec si přál, abych šel v jeho stopách, ale když přišel čas rozhodnutí, tak si agenti

SAVAKu přišli pro mého strýce a odvedli ho do vězení. Bral jsem to jako zradu a tehdy jsem ještě nevěděl, že můj strýc okrádal lidi a myslel jsem si, že ho odvedli jen kvůli vtípkům na šáhův účet, které tak rád a často pronášel. Chtěl jsem se proti tomu nějak postavit a krátce před revolucí fungovalo mnoho organizací brojících proti šáhovu režimu. Připojil jsem se tedy k jedné z nich a vyvěšoval letáky, psal různé věci po zdech domů a myslel jsem si jaký jsem hrdina. Ale když přišly na řadu shromáždění, protesty a demonstrace, nebyl jsem tak statečný a když jsem se doslechl, co se stalo na náměstí Žále, tak jsem raději ze skupiny vystoupil a vrátil se domů.

Otec mě poté informoval, co je se strýcem a proč je vlastně ve vězení. On sám kvůli strýcovým podvodům hodně prodělal. I když byl strýc později propuštěn z vězení, už jsme se s ním nestýkali. Revoluce nabírala na obrátkách a v bance nebylo zrovna bezpečno. Na hlavní třídě se každý den něco dělo, střety demonstrantů s vojáky a zatýkání. Raději jsme na čas svou banku zavřeli a doma čekali, co se bude dít. Když se do země vrátil Chomejní, doufali jsme v lepší zítřky a slavili s ostatními lidmi v ulicích. Otec se vrátil do banky a já se rozhodl pro studium, i když jiného oboru než by si tatínek přál.

Vždy jsem tíhl spíše k přírodním vědám než obchodu a celkem snadno jsem vystudoval chemii a těšil se na práci ve svém oboru. Válka mi komplikovala plány, ale vzhledem k tomu, že jsem byl již dávno pro astma zproštěn vojenské služby, nemusel jsem se bát, že mě odvedou. Avšak při hledání práce mi to nepomohlo. V té době byli v kurzu hrdinové vracející se z boje a tak mi nezbylo nic jiného než vzít za vděk nabízeným místem učitele na chlapecké škole druhého stupně.

Učení má něco do sebe, když studenti poslouchají, ale ke konci války už byli všichni tak zfanatizováni náboženskou propagandou, že nemysleli na nic jiného než že se vrhnou do války, padnou a vstoupí do ráje a bude po nich pojmenovaná nějaká bezvýznamná ulice. Bylo to naprosto šílené a přiznám se, že jsem chtěl svou učitelskou dráhu vzdát už v jejím začátku. Ale s koncem války a našim „vítězstvím“ nastal obrat i v chování a pozornosti žáků. Na jednoho z nich nikdy nezapomenu. Byl slabší tělesné konstituce a ostatní studenti ho stále šikanovali, ale byl to velmi nadaný chlapec, který projevoval zájem o veškeré vědění. Kdyby takových bylo víc, tak by byla radost předávat své znalosti a určitě i má země by se stala lepší. Jednoho dne odpoledne při odchodu ze školy jsem na tohoto chlapce narazil jak se schovává ve školní zahradě. Nedalo mi to a šel jsem se ho zeptat, co se stalo a proč nejde domů. Nečekal jsem, že by šlo o něco vážného, ale bylo to ještě horší. Chlapce jeho spolužáci znásilnili, odmítl říct kteří a on se bál jít domů, protože jeho otec byl mollá⁶ a určitě by ho zavrhl, ne-li zabil. Byl to velký problém a byl jsem rozhodnutý ho následující den řešit, ale chlapec nemohl v zahradě zůstat a tak jsem se rozhodl ho odvézt domů.

---

⁶Íránský nižší duchovní.

Ta rodina bydlela v chudé čtvrti, kde žijí většinou rolníci z vesnic a je tam celkem vysoká kriminalita, ale i tak jsem tam s chlapcem šel v dobré víře, že až otci já osobně vysvětlím, co se stalo a jak to bude škola řešit, že chlapce nechá být a počká si na výsledek vyšetřování. Jak jsem se spletl. Chlapcův otec byl opravdu ultra ortodoxní muslim a navíc téměř nevzdělaný. Sice mě jako pravý Íránec pohostil a vyslechl, slušně mě vyprovodil, ale zřejmě mé argumenty nebral v potaz. Odcházel jsem s rozporuplnými pocity.

Následujícího dne se chlapec ve škole neukázal, nepřišel už nikdy. Nedalo mi to a asi za týden jsem se znovu vydal do té čtvrti zjistit, zda je chlapec v pořádku. Sousedé mi oznámili, že zemřel, spáchal sebevraždu z hanby. Otec ho zřejmě zavrhl a chlapec neměl jiné volby, protože byl tak vychován.

Ve škole jsem vše oznámil, ale nic se nedělo. A nutno říci, že dodnes se nic neděje. To, že starší a silnější spolužáci šikanují a znásilňují ty slabší je na denním pořádku a nikdo s tím nic nedělá. Dokonce jeden z učitelů branné výchovy nutil své studenty ke styku až se jich pár vzbouřilo, řekli to doma a naštěstí, nebo naneštěstí, měli chápavé rodiče a ti milující rodičové učitele zabili. Vzali spravedlnost do vlastních rukou a i když se všeobecně ví, kteří to byli, nikdo je neudal a nikdo další nebyl potrestán. Po čase jsem vůči všem těmto zvěrstvům otupěl. Víím, že je to hrozné, ale jednotlivec s tím nic nezmůže. Ty děti se nemají jak vybit, nemají takové možnosti jako jsme měli my. A tak filtrují svou přebytečnou energii násilnostmi. Vidí to doma, na ulicích a dokud se naše společnost nezmění, tak tomu bude i nadále. Pár mých bývalých studentů se stalo členy revolučních gard, nebo se dali na dráhu duchovních, či se snaží jen nějak uživit.

V posledních deseti letech se situace jen zhoršuje, děti se stávají drzejšími a troufalejšími a běžně se mezi nimi šíří drogy. Každé dítě láká to, co je zakázané, ale když je zakázané úplně všechno, tak se pomalu není čemu divit.

Dnes už žiji sám, rodiče odešli do ráje. Nejspíš se ani nikdy neožením. Už nejsem nejmladší, mám pouze zaměstnání učitele a byt. Není zrovna snadné najít hodnou ženu. Je jich obecně málo a vybírají si zámožnější a mladší muže. I když obecný trend je, že stačí, aby muž nefetoval a nepil, tak pro mě už je nejspíš pozdě. A popravdě řečeno ani mi to moc nevadí. Nechci do tohoto světa přivést dítě, které by mělo trpět. Už dávno nemám potřebu se hnát za ideály a za něco jako je „správná věc“ bojovat.

Se svým platem vystačím, nenudím se a ke štěstí mi úplně stačí společné, soukromé večery s přáteli se sklenkou vína, nebo araku. Ano, pijeme alkohol a proč ne, lze jej snadno koupit na černém trhu. V Isfahánu seženete všechno, co chcete, i drogy ze západu, i když opium v Íránu stále vede.

Není to snadné tady žít hlavně, když jste idealista, nebo vám vadí kam národ spěje. Jediná možnost, jak tu žít a nezbláznit se, je si toho přestat všímat. Raději nevidět. Nebo, když na to máte dostatečně podlou náuru, přidat se k těm druhým, k našim dozorcům, a využívat všeho a za všech okolností. Já ten typ nejsem a tak jednoduše nosím klapky na očích a na uších a raduji se jen z drobných životních malicherností.

Příběh pátý: Miriam

Do revoluce jsem si žila jako princezna. Rodiče a později i manžel mi dovolili úplně všechno, co jsem si zamlouvala. Měli jsme veliký dům se zahradou a velkým plaveckým bazénem prakticky v centru. Na střední škole jsem nosila minisukně, líčila se a byla neustále venku s kamarádkami, nebo pořádala večírky u nás doma. Rodiče se vším souhlasili, byli velmi moderní a sami také často vymýšleli a pořádali party pro přátele.

Na vysoké škole jsem se trochu uklidnila, ale stále jsem byla moderní Íránkou. Chodila jsem v západních šatech, barvila si vlasy, dělala karate a jiné dnes zakázané sporty. Začala jsem studovat matematiku, ale moc mi to nešlo a hlavně mě matematika vůbec nebavila a tak jsem následující rok přešla na obchod a to už bylo o něčem jiném a také jsem zde potkala svého budoucího manžela. Brali jsme se po dvouleté známosti, kdy už jsem byla těhotná, ale vše dopadlo dobře a nikdo nic nepoznal. Naše dcera se narodila sice v termínu, ale protože byla malinká, všem jsme tvrdili, že je narozená o měsíc dřív. Byla to celkem pokojná doba a i když ostatní museli tušit, že si vymýšlíme, tak to prostě nechali být a nezasahovali nám do soukromí tak, jak se to děje dnes.

Měli jsme s manželem vše, co jsme si jen mohli přát. Dům, zahradu, služebnictvo a já se mohla jednoduše vrátit ke studiím a končili jsme s manželem společně. Otevřeli jsme si malou obchodní poradenskou firmu, ve které jsme byli rovnocennými partnery, tak jako v životě, a žili si dobře.

Bohužel naše štěstí nemělo dlouhého trvání. Po roce našeho podnikání přišla revoluce, která převrátila nejen náš život na ruby. Manžel byl zatčen a uvězněn, protože údajně bojoval proti revoluci. Mě s dcerou vyhnali z domu a zabavili mi obchod. Nezbylo mi nic jiného než se uchýlit zpět k rodičům. Více než rok jsem žila ve strachu o manžela a potýkala se s nesmyslnými nařízeními nového režimu. Nikdy předtím jsem nenosila šátek, nebo něco podobného a protože jsem vždy byla parádivá, tak jsem si i islámský oděv upravila. Prostě jsem si posunula šátek z čela a neforemný kabát přepásala páskem. Hned první den mě zastavili, a naštěstí jen napomenuli, vousatí strážci islámského pořádku. Nezalekla jsem se a tak jsem to zkusila znovu. Poté už jsem tolik štěstí neměla. Byl mi potupně veřejně umyt nalíčený obličej, ostříhány vykukující vlasy a nakonec jsem se

dočkala i bičování. Je to opravdu příšerné, když celý život žijete svobodně a pak vám z ničeho nic vše zakázou a nezakázané příkázou. Přes svůj odpor k novému islámskému kodexu chování žen, jsem dala na svou maminku v tom smyslu, že jsem bez muže a musím se starat o dceru a začala jsem splývat s davem.

I když jsem se snažila, nemohla jsem najít práci. Jakoby najednou vzdělané ženy přestaly existovat. Jediná místa pro ženy byla na pozice ošetřovatelek, pečovatelek, uklízeček a učitelek základních škol a školek. Naštěstí zasáhl můj tatínek a našel mi místo v jedné malé firmě jako účetní. Mohla jsem se zase pomalu stavět na vlastní nohy, ale zůstávala jsem i s dcerkou pod ochranou rodičů.

Rok a dva měsíce po manželově uvěznění přišel dopis, že byl popraven. Žádné vysvětlení, žádné informace, nic. Vydali jsme se tedy do věznice, abychom alespoň vyzvedli manželovo tělo a mohli ho náležitě pohřbít. Tam o žádném těle nic nevěděli a poslali nás pryč. Zhroutila jsem se, nevěděla jsem jak dál. Můj otec se zatím snažil něco zjistit a nakonec přišel na to, že můj muž byl zastřelen už měsíc po svém uvěznění za zradu revoluce. Dodnes nechápu jak na to přišli. Nic nedělal, s nikým se moc nebavil, jen jsme normálně žili.

Během války i po ní byly všechny soukromé firmy uzavřeny a já zase přišla o práci. Rodiče mě tedy i s dcerou podporovali a dál jsme žili u nich společně s rodinou mého bratra, který zůstal v pohraničí, aby také o všechno nepřišel. Čas plynul a já konečně našla práci sice jako sekretářka, ale byla jsem spokojená vzhledem k situaci. A navíc mě zaměstnali příjemní Arméni, kteří mi vždy poskytlí něco navíc, na přilepšenou, a od té doby jsme i s dcerou začali slavit jejich Vánoce a jiné svátky, které pro nás byly opravdovým časem oddechu. Dcera už chodila na střední školu a já na ní byla moc pyšná, protože velmi dobře studovala a chovala se vzorně. Díky nové práci už jsem nemohla dceru doprovázet, ale její škola byla blízko, tak jsem si myslela, že se nic nemůže stát.

Ale v Íránu se vždy může stát cokoli a hlavně to špatné. Jednoho dne, když jsem se vrátila z práce, tak jsem se ve dveřích vyděsila, protože u nás byl náš rodinný doktor. Bála jsem se, že se něco stalo tatínkovi, který měl už tehdy slabé srdce. Ale bylo hůř. Doktor byl u mé dcery, která se sotva dověkla ze školy domů. Nějaký starší vousatý chlap, zřejmě strážce pořádku, ji pod záminkou kontroly dokladů dostal ke svému autu, do kterého ji potom zavřel a tam ji brutálně znásilnil. Kromě nezhojitelného šrámu na duši si má dcera odnesla i mnohá zranění a my jsme byli bezmocní. Když se něco takového v naší zemi stane, je nejlepší o tom mlčet, pokud možno i dělat, že se to nestalo. Protože znásilnění není přečin vůči oběti, ale podle zákona si ta za to může žena sama. S celou rodinou jsme se shodli, že o tom pomlčíme a modlili jsme se a doufali, že jí nikdo v tomto stavu neviděl.

Dcera začala chodit do jiné školy a tentokrát už ji vždy někdo doprovázel. Já jsem i nadále pracovala a už jsem přemýšlela, že se pro nás, s otcovou a bratrovou pomocí, pokusím sehnat nějaký byt a začneme úplně nový život. Na šílený režim jsem si mezitím zvykla a říkala si, že po válce se vše uklidní a bude klid.

Když válka skončila, vrátil se i můj bratr a začal žít s námi. Neměl se špatně a tak pořídil nové auto a opravil dům. Měli jsme se lépe než naše okolí. A tehdy také začaly naše problémy s pořádkovými milicemi. I když jsme nic nepodnikali, nepořádali jsme večírky, neposlouchali hudbu, nikdo k nám nechodil, tak na nás neustále naši závistiví sousedé volali policii a strážce revoluce. Tehdy byla zakázaná veškerá hudba a jakékoli scházení se nepřítulných osob. My jsme nic takového opravdu nedělali a tak si jednoho dne na nás vymysleli tu nejodpornější věc. Nahlásili, že má dcera byla znásilněna, respektive, že není panna a tudíž musela spáchat zločin proti mravnosti a tím pádem proti celé islámské společnosti. Když k nám vpadli a dceru odvedli šlela jsem strachem a snažila se je zadržet, marně.

Denně jsme chodili k vězení a snažili se něco zjistit. Ani jsme nevěděli, že proces s mou dcerou již proběhl. Trnula jsem hrůzou a bezmocí. Nemohla jsem nic dělat. Nikdo nás o ničem neinformoval. A zase přišel dopis. . . Má dcera byla popravena oběšením za zločin proti mravnosti a islámskému státu. A já ani neměla možnost se s ní rozloučit.

V tu chvíli jsem vzdala svůj život. Rodiče krátce na to zemřeli. Tatínek žalem po smrti mé dcery a maminka ho o něco později následovala. A já žiji stále v tom stejném velkolepém domě se svým bratrem a jeho rodinou, kteří mě tu nechávají a jen stále čekám. Ven chodím jen za modlitbami do mešity a do kostela k přátelům. Některé dny doufám, že to vše byl jen zlý sen a moje dcera a manžel se objeví ve dveřích a jindy jen sedím a čekám na milosrdnou smrt. Okolní dění mě vážně nezajímá.

Příběh šestý:Hosein

Jako dítě jsem byl opravdu k neuhlídání, neustále jsem měl nějaké potíže, protože vymyšlení podlostí na sousedy bylo mým „skoro zaměstnáním“, ale můj otec to vždy nějak spravil. Když jsem trochu povyrostl a mé chování se nezlepšilo, tak se rodiče dohodli, že mě pošlou do Anglie, do internátní školy. Pro mě léta strávená v Anglii byla opravdu školou života. Myslím si, že mě ve škole naučili disciplíně a také jsem pochopil jak moc si vážím svých rodičů. Vrátil jsem se jako jiný člověk a začal se starat o svou budoucnost.

Pěčlivě jsem si zvolil obor studia tak, aby byl perspektivní a začal jsem studovat dopravu. V té

době stále probíhala šáhova revoluce a modernizace země a já viděl svůj potenciál. Nespletl jsem se. Hned po škole jsem byl přijat jako dopravní inženýr a podílel jsem se na plánech a výstavbě dopravních sítí v Isfahánu i vně.

Vydělával jsem velmi slušně a tak nebyl problém si najít nevěstu. Má žena je velmi tolerantní a ani jí nikdy nevadilo, že jsem stále pryč, hlavně, že nosím domů peníze. Vybudoval jsem nám krásný domov a dál si žil svou prací, i když se nám narodily dvě děti, já pořád pracoval a přiznám se, že mě dnes trochu mrzí, že jsem promeškal jejich dětství.

Předrevoluční nepokoje se mě nijak zvlášť nedotkly a revoluci jsem také spíše jen zaregistroval. V mém oboru nejde vůbec o politiku, ale o schopnosti a dovednosti. Prostě se jen vyměnilo vedení. Válka už se mě dotkla, protože mě přemístili do vojenské logistiky a bylo nutné abych se staral o vojenské zásobování. Bylo to nepříjemné, protože okolo mě zuřila opravdová válka, ale později, po jejím skončení, mi to přineslo jen samá pozitiva.

V poválečném Íránu bylo najednou všude mnoho oprav a nových budovatelských počínů a tak jsem se rozhodl postavit se na vlastní nohy a založil jsem si soukromou firmu, které se stále velmi daří. Díky účasti ve válce jsem si u nového režimu udělal dobrou vizitku a nic mi nestálo v cestě. Zároveň jsem si začal hledat strategicky výhodné přátele, protože bez známostí a úplatků se tady nikam nedostanete.

Podařilo se mi děti dostat na studia do zahraničí a má žena za nimi smí často jezdit, takže nemám takovou starost o rodinu jako, kdyby byli všichni tady. A tak jsem se pustil i do riskantnějších počínů. Jsem od přírody podnikavý typ a dohodl jsem si pár vedlejších obchodů se zakázaným zbožím- s masem divočáků a vínem. Dříve tu bylo hodně divokých prasat a na rozdíl od prasat domácích jsme je jedli a dnes je to zakázané, ale lidé na tu chuť nezapomněli a tak je to i s vínem. Jedno z nejlepších vín, Šíráz, se tu pěstovalo a vyváželo do celého světa. A protože podnikat v mé zemi znamená hostit významné lidi a nabídnout jim něco speciálního, tak i z tohoto důvodu sháním zakázané pochutiny a i mollá, který nade mnou drží ochrannou ruku, si vždy pochutná.

Jediná nepříjemná věc, co se mi kdy stala za celý život v Íránu je to, že mě údajně omylem postřelili na ulici. To bylo mrzuté. Jakýsi mladý revoluční gardista se samopalem začal jen tak pálit do davu okolo a jistě, že jsem jediným zraněným byl já. Naštěstí svědků bylo dost a ten dotyčný byl ještě ke všemu zfetovaný, nebo lépe řečeno pod vlivem opia, tak jsem neváhal a postěžoval si svým vysoce postaveným přátelům a důležitým hostům. Myslím, že ten dotyčný už asi není.

Vím, že žiji povrchně a svým přehlížením situace okolo se některým jevím jako hlupák a kolaborant s režimem, ale není to tak. Já jsem jen rozený obchodník a snažím se na všem vydělat

tak, abych zajistil pohodlný život sobě a své rodině.

Příběh sedmý: Mehrdád

Narodil jsem se do rodiny střední třídy, ale přece jen bohatší. Měli jsme vše a rodina během mého dospívání zbohatla na obchodu. Hlavně z několika obchodů, umístěných ve velkém bazaru na hlavním náměstí a tak si můj otec mohl dovolit financovat mi lepší vzdělání a chodil jsem na soukromou střední školu. Tady jsem se dal dohromady s kamarády z vyšších vrstev a ochutnal život bohatých a stal se ze mě „lev salónů“, což mě ovlivnilo i v pozdějším životě.

Po střední škole mi bylo celkem jasné, co budu dělat. Buď budu profesionální hráč v kasinu, nebo půjdu v otcových šlápějích a budu se věnovat podnikání. Má racionálnější část tenkrát zvítězila a já nastoupil na nově založenou universitu ve městě a začal se opravdu věnovat studiu obchodu. Učil jsem se tak pilně a dobře, že mě otec ještě s čerstvým diplomem poslal do Spojených Států Amerických, abych si vzdělání doplnil. Tenkrát to nebylo nic neobvyklého a Peršané měli ve světě dobré jméno a dokonce i cestování kamkoli bylo bez potíží. Na universitě jsem byl středem pozornosti a zájmu děvčat. Snědý a zřejmě bohatý cizinec jednoduše budil zájem. A musím přiznat, že mi ten zájem lichotil. Celkem snadno jsem zde vystudoval a získal ty správné manažerské dovednosti. A dokonce jsem zde potkal svou úžasnou ženu, také původem z Íránu a domů jsme se již vraceli společně, zasnoubení. Ta americká děvčata jsem samozřejmě nechal být, i když netvrdím, že jsem svatý.

Po návratu se konala velkolepá svatba a já jsem dodnes vděčný za svou neuvěřitelně tolerantní a svobodomyslnou životní přítelkyni. Bez ní bych nebyl tím, čím jsem.

Otec měl se mnou velké plány a chystal se s mými novými znalostmi rozběhnout celou síť obchodů, ale osud tomu chtěl jinak. Dostal jsem nabídku, která se neodmítá a začal jsem zastávat celkem vysoký post ve vládě našeho milého šáha. Práce tam mnoho nebylo, za to benefity byly velkorysé. Užívali jsme auta, chaty, jachty a vše, co bylo k zapůjčení. Náš život byl více než pohodlný a narodili se nám záhy po sobě dva synové.

Naše štěstí nemělo dlouhého trvání tak, jako u mnoha dalších Íránců. Přišly předrevoluční nepokoje a já se raději své funkce vzdal a dobře jsem udělal, stále jsem na živu. Revoluce samotná nás stála jen pevné nervy, ale porevoluční drancování a všeobecný chaos už víc. Mezi prvními padlo za oběť revoluci naše nové auto, které schytalo přímý zásah zápalnou lahví. Pak už bylo jenom hůř. Přišli si pro mě vousatí fundamentalisté a doslova mě odtáhli na své ústředí a následně do vězení.

Žena sebrala děti a utekla ke své rodině.

V té zatuchlé kobce mě drželi několik dní než přišel první výslech. Ten byl celkem klidný, jen spousta otázek. Zase jsem byl zpět ve své noře. Poté už se jen výslechy denně opakovaly a byly čím dál tvrdší. Já opravdu nechápal, na co se mě ptají, byl jsem v podstatě jen lepším úředníkem a k ničemu podstatnému jsem neměl přístup a tak se stalo, že jsem pro ně neměl odpovědi. Ale oni mi nevěřili a chtěli slyšet své. Nejdříve mě jen občas uhodili, pak přišla série pohlavků, první vyražený zub, bití kabelem přes chodidla a když se jim podařilo mi potřetí zlomit tu samou nohu, tak přišlo vysvobození. Má milovaná žena přemluvila celou svou bohatou rodinu a z vězení mě postupně, těmi správnými úplatky na pravých místech, vykoupili. Když jsem se trochu vzpamatoval, zjistil jsem, že jim to trvalo celé tři měsíce a být to o něco déle asi by bylo pozdě.

Ale i tak jsme nebyli nikde v bezpečí a nastalo období nočních přesunů na nová místa, dokud se na nás nezapomene. Většinou jsme se stěhovali po vzdálených příbuzných, občas se vraceli, mátlí stopy. Část války jsme strávili poblíž frontové linie, kde by nás nikdo nehledal, jinak jsme se snažili být v bezpečí v menších vesnicích a vystupovali jsme jako chudí uprchlíci, protože těmi jsme taky opravdu byli. Děti z toho nebyly nadšené a ještě nějakou dobu se v noci budily a ptaly se, jestli už se zase stěhujeme a to trvalo až do Chomejniho smrti, kdy jsme se poprvé odvážili vrátit do Isfahánu.

Po návratu jsme opatrně začali budovat nové zázemí. Naštěstí jsme stále měli podporu manželčiny rodiny, takže první byt a práce nebyl problém. Celá země se ještě vzpamatovala z války a ze ztráty svého vůdce, a my byli celkem klidní, protože nikoho nezajímali jen další přistěhovalci. Na mě se opravdu zapomnělo a tak jsem se pustil do budování své nové kariéry, ale zároveň jsem byl nucen požádat ženu, aby také pracovala, za což jsem se i jednu dobu styděl, ale základní kapitál byl potřeba.

Docela rychle se nám začalo dařit a tak jsme si koupili dům u arménské čtvrti s velkou zahradou a vším luxusem i klidem. Nejspíše po nějakých bohatých emigrantech. A já konečně měl zázemí i kapitál, abych mohl začít pracovat na strategii našeho dalšího přežití. Nenápadně jsem se rozhlížel kdo, kde má jakou pozici a zajišťoval si kontakty. Největšími pomocníky a nejlepšími opravdovými přáteli se mi stali naši drazí arménští sousedé. Po nějakém čase zdvořilostních návštěv a klábosení mě vzali do svého kostela, ale ne jen tak do modlitební části, hezky dolů tam, kde si vyrábí výtečný alkohol a v zimě udí ty nejlepší vepřové salámy a pářečky na své oslavy. Toto přátelství, částečně i obchodní, je pro mě nejdůležitější, protože bez něj by nebylo nic.

Následně na to jsem se začal stýkat s vysokými funkcionáři pod záminkou obchodu a zvát si je k sobě domů na návštěvy a projednávání našich záležitostí. Postupem času jsem si vytvořil síť funkcionářů, duchovních a různých šéfů, kteří mi v případě nutnosti pomohou, nebo alespoň mi

kryjí záda před těmi ostatními, se kterými se nepřátelím a před novými islámskými idealisty, kteří neustále přicházejí do funkcí.

A víte proč mi jsou tak zavázaní? No přece nikde jinde ve městě se jim nedostane takové péče, zábavy, vepřových specialit, výborné pálenky a hlavně večírků s živou hudbou, máme dokonce i svou dvorní zpěvačku⁷. Sice mě to stojí nemalé peníze a námahu, policie chce za přimhouření oka stále víc, ale ohlírají můj dům před vpádem strážců pořádku a navíc, bezpečí a klid celé mé rodiny mi za to stojí. Každý v Íránu chce to, co nemůže dostat, a já to vybrané skupině poskytuji výměnou za jejich ochranu a na stará kolena se mi hodí mé zkušenosti z mládí. Opět je ze mě „lev salónů“, i když jen v soukromí, což mě lehce mrzí.

---

⁷Ženy v Íránu nesmějí vůbec zpívat, ani recitovat Korán. Nesmějí se veřejně projevovat.

Výsledky výzkumu

Díky mnoha hodinám stráveným mluvením o všem možném jsme si s mými informátory vytvořili relativně přátelské vztahy. A po překonání pochopitelné počáteční nedůvěry jsme spolu mluvili velmi otevřeně. Mé zaměření se na jakousi intelektuální elitu Isfahánu mělo svůj důvod. A dnes už nepochybuji o tom, že kdybych se snažila obsáhnout obyvatelstvo všech skupin, tak bych k žádnému závěru nedošla. Většinu obyvatel města Isfahánu tvoří mladí lidé, kteří nepoznali nic jiného než život v diktatuře a podle toho se také chovají. Nic je nezajímá a jen se snaží na všem a na všech něco získat. Když se s mladými Íránci baví cizinec, tak si vymýšlejí historky o životě, aby se udělali lepšími a zajímavějšími než jsou, protože ve své podstatě nemají co říci. A toto lhaní je pro moderní Íránce typickým znakem, takže proto jsem hovořila jen s lidmi staršími a vzdělanými, co už si v životě dost zažili a nemají potřebu si vymýšlet.

Společným znakem všech příběhů, které jsem vyslechla je zvrát v osobním, nebo alespoň emocionálním životě spjatý s islámskou revolucí a změnou režimu. Občas se snažili proti tomu bojovat, ale po čase rezignovali a maximálně jen doufají v lepší budoucnost. Život v porevolučním Íránu je naučil starat se jen o sebe a své zájmy a pokud možno nevzdorovat okolnímu dění.

Pro současný Írán je dle mého názoru typická rezignace intelektuální elity na problémy společnosti. I když se občas zvedne nějaká vlna odporu pod vedením agitátorů, je slabá a neúčinná. Respektive jakýkoli projev svobodné vůle a myšlení je režimem včas potlačen. Íránci dokonce začali zapomínat na své tradice vycházející z Perské říše. Ne, že by ve státní svátky neslavili, nebo se alespoň netvářili, že oslavují. Ale mnoho jich zapomíná význam tradic a svátků. I když vychvalují svou kulturu a pro všechny jsou společní hrdinové ze starověku, neberou své kulturní dědictví vážně. Posledních třicet let v nich potlačilo pýchu a hrdost na svou zemi.

Mladí Íránci se obracejí ke všemu, jen ne ke své historické tradici. Jak už bylo řečeno vše, co je zakázané je láká. Proto sledují se zájmem cokoli, co přichází ze zahraničí, hlavně ze zakázaných Spojených Států Amerických a snaží se tomu přizpůsobit. Dokladem toho je například tradiční perská hudba, která sice stále existuje, ale nikdo ji neposlouchá. V současnosti vedou veškeré hitparády skupiny, které se snaží napodobovat rap, hip-hop a jiné Západní styly. Tradiční složení jídla se také mění. Již dávno vede napodobenina Coca-Coly mezi nápoji a kebab se mění v hamburger. Trendem posledních let, díky satelitní televizi, jsou plastické operace. Ve městech téměř nepotkáte mladé bez zalepeného nosu, i když žádnou operaci nepodstoupili, tak je to prostě moderní a každý napodobuje styl, který je zrovna v kurzu. A tak je to se vším, silné porevoluční ročníky se snaží napodobovat vše západní a nestarají se o to, co se děje v jejich zemi, jen se snaží být moderní. Tradice a vlastní kultura jim nic neříkají.

Obyvatelé se dají rozdělit do tří skupin. Jedna přísluhuje režimu a tvoří ji obvykle méně vzdělaní lidé pocházející z chudých podmínek, druhá jsou ti, co brojí proti režimu, ale prakticky nevědí, jak na to a třetí skupina si zažila své a na nějaké revoluce rezignovali a prostě se snaží žít tak, aby se jim nic nestalo a co nejvíc režim vyždímal.

Intelektuální elita se dá zařadit do skupiny, která rezignovala. Zažili svobodu šáhova režimu a také zvrat do režimu islámského. Revoluční a válečná léta na ně měla na všechny silný negativní dopad. Neslyšela jsem ani jeden životní příběh bez katastrofy v podobě vlastního utrpení, nebo blízkých, či hůř nějaké nesmyslné smrti. V celé mé skupině není člověk, který by po revoluci nějak netrpěl. Všichni se shodují v tom, že se Írán změnil k horšímu, ne-li k úplně nejhoršímu. Divila jsem se tedy, proč zůstávají, když je jejich země tak špatná. Je to celkem jednoduché. Kdyby utekli, režim by minimálně věznil zbytek rodiny a emigrace je téměř znemožněna. Když už mají štěstí a mohou vlastnit pas, tak stejně nedostanou víza, nebo je nepustí dohromady s celou rodinou, takže způsob, jak se dostat bezpečně a legálně ze země i se všemi blízkými, prakticky neexistuje. A tak raději rezignovali na brojení proti režimu a jen se snaží v této podivné společnosti přežít. Všichni žijí s tím, že mohou každý den na ulici jen tak zemřít, že mohou být okradeni o všechno, že se zničehonic ocitnou ve vězení a nikdy nevyjdou ven, a tak nikdo nemá pro jistotu plány do budoucna a když, tak jen na hypotetické úrovni. Proto se jediným smyslem jejich životů stává zajištění bezpečí rodiny a nemálo přitom riskují a stojí je to mnoho úsilí a peněz. Pro intelektuální elitu je charakteristickým rysem snaha pouze přežít.

Počáteční hypotéza o tom, že jsou Íránci jiní než se nám může zdát, se mi jen částečně potvrdila. Předpokládala jsem totiž určitou nenávist vůči islámskému režimu, který jim zkazil životy a nějakou formu odporu. Myslela jsem si, že v soukromí zůstávají stejní jako před revolucí a nemají se nijak zle.

Není tomu tak. Ano, jsou jiní než se nám obecně zdá. Ale rezignovali na společnost a její problémy a i když jim islámský režim hodně ublížil, tak necítí nenávist ani touhu proti tomu něco dělat. Nemohu tvrdit, že bych nebyla lehce zklamaná. Očekávala jsem celkem veselé lidi, co svůj život užívají, snaží se současným stavem společnosti něco dělat a ne jen nechávají své životy plynout. Ale to je bohužel realita současného Íránu pro který je charakteristická celková rezignace obyvatel.

Na druhou stranu mě trochu překvapila jejich náklonnost k vepřovému masu, alkoholu i opiu, i když vím, že opiu se v Íránu holduje už po staletí. Co je zakázané, to jednoduše nejvíc chutná. Příjemným zjištěním je pro mě fakt, že vzdělaní lidé se bez předsudků přáteli s lidmi jiného vyznání, slaví své svátky navzájem, i když většinou jako záminku k bujaré oslavě. Problémy mezi jinověrci

jsou v Íránu z větší části záležitostí nevzdělců tak, jako jinde na světě.

Závěr

Co k tomu ještě dodat? Žít a přežít, to je jediným smyslem života Íránců, kteří se nechtějí zaplétat s vládou a touží jen po klidném stáří.

Výsledky mého vlastního výzkumu mě překvapily. Nečekala jsem tolik smutku a neštěstí. Každý, s kým jsem mluvila ztratil nějakým podivným, zlým a nepochopitelným způsobem někoho blízkého. A téměř všichni musí uplácet a mají potíže s režimem jen proto, že na ně někdo donáší lži a snaží se je zničit a získat jejich majetek. Je to naprosto šílené.

Přiznám se, že tato práce a hlavně výzkum s ní spjatý, mě silně ovlivnila a naprosto změnila můj pohled na Írán a jeho mizející kulturu. Je to země plná frustrovaných lidí, trpících různými deprivacemi a nemají jinou možnost, než se snažit to nějak ze sebe dostat a bohužel nemají představu, jak to udělat, aby neublížili. Možná proto se řídí příkladem těch, kteří zbohatli a mají se dobře jen proto, že na někoho donášejí.

Peršané nejsou svým založením lidé zlí. Vždy lpěli na své kulturní tradici a řídili se základním učením Zoroastrismu o dualismu světa, rozdělení na dobro a zlo a věřili, že je nutné hledat v sobě samých dobro a proti zlu bojovat. I přes arabskou expanzi a zavedení islámu si ponechávali své tradice a vidění světa. Stále byli Peršany bojujícími se zlem a hledajícími vnitřní dobro. Země prošla za řadu století mnoha změnami, nadvládou různých cizích dynastií, revolucemi, ale oni to zvládli a zachovávali si svou identitu, svou kulturu. Ta revoluce poslední byla původně také revolucí za dobro Íránu a jeho lidu, alespoň tomu všichni věřili a převrat podpořili. Ale bohužel se revoluce za lepší život zvrhla v revoluci islámskou a následný krutý, diktátorský režim.

Posledních třicet let se v Íránu děje spousta bezpráví a horšího než kdy předtím. K moci se dostávají nevzdělaní a zfanatizovaní lidé, kteří hledí jen na sebe a ostatní jsou pro ně méně než vzduch. Společnost je bezpochyby muslimská a za náboženstvím si stojí, ale mnozí okusili svobodu, na kterou nezapomínají. A ti, co ji nezažili se jí snaží znovu dosáhnout. Režim je zkorumpovaný a všichni to vědí. Má mnoho problémů a nedostatečně charismatického vůdce, i když na ně shlíží v každé ulici z billboardu bok po boku s Chomejním, není to on. A lidé přestávají poslouchat a systému nevěří, proto se čas od času zvedne velká vlna nevole a menší protesty probíhají stále. A tak režim a jeho vůdci přistoupili k zhoršujícím se represím a posilování jednotek svých nohsledů. Oficiální statistiky samozřejmě neexistují, ale zhruba čtvrtinu obyvatel Íránu tvoří přísluhovači režimu, ať už jako příslušníci milic, revolučních gard, nebo strážců pořádku a jejich počty stále narůstají.

Obyvatelstvo je permanentně terorizováno a nejen to, oni trpí hlavně silnou frustrací z beznaděje, že se v jejich zemi nic nezmění, trpí i vysokou inflací, která jim znemožňuje normální život a

bohužel, vzhledem k tomu, že většinu tvoří mladé ročníky, které nemají žádnou možnost jak se zbavit přebytečné energie, tak i sexuální deprivací, která ve svém důsledku vede k mnoha hanebným zločinům.

Dříve pro mě byl Írán tou tajuplnou zemí, lákavou a nesmírně zajímavou. Chtěla jsem jej poznat, projít a načerpat sílu z tradic a historie Persie. Dnes už vím, že perské tradice mizí a díky islámskému režimu je země v troskách. Íránci již nejsou hrdými Peršany, o které se zajímá v dobrém celý svět.

Už nemám touhu odjet a načerpat kouzlo.

Dnes jen doufám, že se tamní režim změní, nebo alespoň zlepší a Íránci dostanou šanci zase být těmi pravými Peršany. A země se opět změní ve Francii Orientu tak, jak byl dříve popisován.

Použité prameny a literatura

internet:

www.iranchamber.com/geography/articles/isfahan_the_second_heaven.php

www.ui.ac.ir/isfahan.index.php

www.tehrantimes.com(na vyžádání naskenovaná verze z 12.7.1980)

literatura:

Bečka, J. (2005): Hledání pravdy a krásy- antologie perské literatury. Praha: DharmaGaia

Bernard, Ch.- Khalilzad, Z. (1984): The Government of God- Iran's Islamic Republic. New York: Columbia University Press

Cvrkal, Z. (2007): Írán. Praha: Karolinum

Denny, F. M. (2003): Islám a muslimská obec. Praha: Prostor

Frouzová, M. (2005): Závoj a džíny- ženy v islámském světě. Praha: Vyšehrad

Ghazálí-al, A. H. (2005): Zachránce bloudícího. Praha: Vyšehrad

Gombár, E. (1999): Moderní dějiny islámských zemí. Praha: Karolinum

Harenberg, B. (1992): Kronika lidstva. Bratislava: Fortuna Print, s.r.o.

Hattstein, M. (2006): Islám- umění a architektura. Praha: Slovart

Chajjám, O. (2001): Robáijját. Praha: Dar Ibn Rushd

Chatámí, M. (2001): Islám, dialog a občanská společnost. Praha: Babylon

Kazemzadeh, M. (2002): Islamic Fundamentalism, Feminism and Gender inequality in Iran under Khomeini. University Press of America: New York/Oxford: Lanham

Korán (1972): Praha: Academia

Kropáček, L. (2006): Duchovní cesty islámu. Praha: Vyšehrad

Lejsal, M. (2008): Ve stínu minaretů. Praha: Mladá Fronta

Lewis, B. (1995): Dějiny Blízkého východu. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny

Moaddel, M. (1993): Class, Politics, and Ideology in the Iranian Revolution. New York – Oxford: Columbia University Press

Nafisi, A. (2004): Reading Lolita in Tehran. London: Fourth Estate

Nahai, B. G. (2000): Andělé nad Teheránem. Praha: Rybka Publishers

Nematová, M. (2007): Vězeňkyně z Teheránu. Brno: Jota

Pahlaví, F. (2004): Paměti. Praha: Argo

Rosůlek, P. (2009): Islámská revoluce, klerikální oligarchie a opoziční hnutí v Íránu 1979-1989. V

Budil, I. T. a Zíková, T. (ed.): Totalitarismus 5- Podoby politické ideologie. Plzeň: Katedra antropologických a historických věd/ Fakulta filosofická Západočeské university

Sorkhosh Curtis, V. (1998): Perské mýty. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny
Schulze, R. (2007): Dějiny islámského světa ve 20. století. Brno: Atlantis
Sladký, J. (2006): Írán plný mučedníků. Praha: Mladá Fronta
Tureček, B. (2007): Světla a stíny islámu- Drama Blízkého východu a sonda do duší jeho obyvatel.
Praha: Knižní klub
Zargari, H. (2004): Chtěli jsme odstranit šáha. Praha: Orego

ostatní prameny:

fotografický materiál: Tomáš Gavlas

informátoři z Isfahánu

Příloha

Důležité osobnosti

Mozáffarodín šáh

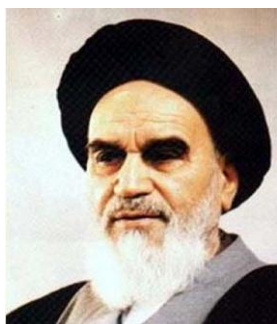
Mohammad Ali šáh

Réza šáh Pahlaví

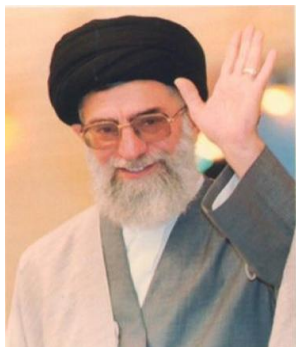
Mohammad Réza šáh Pahlaví

Ajatolláh Ruholláh Musaví Chomejní

Mohammad Ali Radžái

Sejjed Ali Chámeneí

Ali Akbar Hášemí Rafsandžání

Sejjed Mohammad Chatamí

Mahmúd Ahmadínežád

Isfahán

Most Khaju

Mešita Sheikh Lotfollah, dominanta náměstí

Most Si-o-Seh, most 33 oblouků

Isfahánské náměstí

